МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

І. Л. Мацегора

Юридична лінгвістика

Методичні рекомендації
з підготовки до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів ступеня вищої освіти магістра
спеціальності «Філологія»
освітньо-професійної програми «Переклад та міжкультурні комунікації»

Затверджено
вченою радою
ЗНУ
Протокол № ____
від _____2025 р.

Запоріжжя
2025

УДК 81'276.6:34(076.5)
М 367

Мацегора І. Л. Юридична лінгвістика : методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи для здобувачів ступеня вищої освіти магістра спеціальності «Філологія» освітньо-професійної програми «Переклад та міжкультурні комунікації». Запоріжжя : Запорізький національний університет, 2025. 67 с.

Основне спрямування методичних рекомендацій до практичних занять та самостійної роботи – набуття практичних навичок методики інтерпретації юридичних текстів, техніки юридичного перекладу, проведення лінгвістичної експертизи конфліктогенних текстів, виявлення мовних та мовленнєвих маніпуляцій, кваліфікації мовних правопорушень.

Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи містять стислі відомості з основних блоків навчальної дисципліни практичні завдання та тести, які допоможуть студентам закріпити теоретичний матеріал та навчитися практично застосовувати знання.

Здобувачам запропоновано практичні кейси різних типів відповідно до тематичних блоків, контрольні запитання, тестові завдання для перевірки набутих знань.

Рецензент

О. В. Меркулова, кандидат філологічних наук, доцент кафедри української мови, судовий експерт за напрямом «Лінгвістичне дослідження писемного мовлення» (Запорізький НДЕКЦ МВС України).

Відповідальний за випуск

І. Я. Павленко, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри слов’янської філології.

ЗМІСТ

Вступ …… 4
ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ 6
Змістовий модуль 1. Теоретико-практичні засади юридичної лінгвістики …….. 6
Практичне заняття № 1-2. Основні риси текстів правових актів. Юридична термінологія …… 6
Практичне заняття № 3. Юридична герменевтика та юридична текстологія . 13
Змістовий модуль 2. Юридична техніка та інтерпретація юридичних текстів …….. 20

Практичне заняття № 4-5. Інтерпретація юридичних текстів. Лінгвістичні аспекти юридичної техніки …… 20
Практичне заняття № 6-7. Юридичний переклад ……. 25
Змістовий модуль 3. Основи лінгвоконфліктології та лінгвістичного екпертування …… 34
Практичне заняття № 8. Конфліктне функціонування мови. Юридизація мовно-мовленнєвих правопорушень …… 34
Практичне заняття № 9. Лінгвістичний та юридичний статус інвективи …… 39
Практичне заняття № 10-11. Вербальні експертизи. Лінгвістичний потенціал невербальних експертиз …… 45
САМОСТІЙНА РОБОТА …… 53
Тема № 1. Маніпулятивне функціонування мови ……. 53
Тема № 2. Мовні та мовленнєві ознаки маніпулятивних текстів …….. 58
Рекомендована література …….. 64
Використана література …… …… 65

ВСТУП

Вступ України до світового співтовариства потребує здійснення змін у правотворчій і правозастосувальній діяльності, в науково-правових дослідженнях суміжних дисциплін. У сучасному суспільстві сформувався стійкий запит на дослідження юридичного аспекту мови та мовного аспекту права. Поява юридичної лінгвістики як нового міждисциплінарного знання та прикладних досліджень є закономірним етапом розвитку лінгвістики, юриспруденції і сучасного суспільства в цілому.

Курс «Юридична лінгвістика» є вибірковою навчальною дисципліною у межах освітньо-професійної програми «Переклад та міжкультурні комунікації» для здобувачів другого (магістерського) рівня спеціалізації «Слов'янські мови і літератури (переклад включно), перша - польська»

Мета дисципліни − засвоїти основні відомості про лінгвістичний статус мови права, базові поняття юридичної лінгвістики, юридичний дискурс, юридичний переклад, оволодіти методикою інтерпретації юридичних текстів, у; навчитися проводити лінгвістичну експертизу конфліктогенних текстів, виявляти мовні та мовленнєві маніпуляції; засвоїти основні правила та принципи правового і судового перекладу;

Завдання курсу полягають у:

- формуванні базових знань про різні форми взаємодії лінгвістики та юриспруденції;
- дослідницькій практиці у цій сфері;
- виробленні компетенцій у галузі практичної діяльності (експертизи конкретних текстів).
- формування володіння сучасними, у тому числі міждисциплінарними, методами дослідження текстів;
- формування вміння орієнтуватися в різних мовних ситуаціях, адекватно реалізовувати свої комунікативні наміри.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми та за підсумками вивчення курсу «Юридична лінгвістика» здобувач вищої освіти повинен набути таких компетентностей та досягти програмних результатів навчання

- здатність здійснювати науковий аналіз і структурування мовного / мовленнєвого матеріалу з урахуванням класичних і новітніх методологічних принципів.
- здатність застосовувати поглиблені знання з обраної філологічної спеціалізації для вирішення професійних завдань
- здатність організовувати та підтримувати спілкування різними мовами у різних сферах діяльності та за різних умов.
- оцінювати й критично аналізувати соціально, особистісно та професійно значущі проблеми і пропонувати шляхи їх вирішення у складних і непередбачуваних умовах, що потребує застосування нових підходів та прогнозування, а також уміння долати психологічну інерцію при здійсненні філологічних наукових досліджень.

- характеризувати теоретичні засади (концепції, категорії, принципи, основні поняття тощо) та прикладні аспекти обраної філологічної спеціалізації.

Методичні рекомендації до практичних занять та самостійної роботи підготовлено відповідно до силабуса навчальної дисципліни «Юридична лінгвістика». Він складається з трьох змістових модулів, кожен з яких включає виклад основних теоретичних питань з відповідної теми, перелік питань, що виносяться на опрацювання на практичних заняттях, а також теми, які опрацьовуються здобувачами самостійно. Самостійна робота передбачає вивчення окремих тем, укладання термінологічного глосарію, а також виконання завдань різного типу для самоконтролю знань.

ЗМІСТ ПРАКТИЧНИХ ЗАНЯТЬ

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАКТИЧНІ ЗАСАДИ ЮРИДИЧНОЇ ЛІНГВІСТИКИ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 1-2.
Основні риси текстів правових актів. Юридична термінологія

Метою практичного заняття є формування навичок характеристики основних рис правових актів, здійснення лінгвістичного аналізу юридичної термінології.

План

1. Поняття про текст нормативно-правового акта. Макро- та мікрокомпозиція нормативно-правових актів. Логіко-семантична та тема-рематична структура правового припису.
2. Категорії комунікативності, перформативності, когерентності та інтертекстуальності в текстах нормативно-правових актів.
3. Лексичні особливості текстів нормативно-правових актів.
4. Морфологічні та синтаксичні ознаки текстів нормативно-правових актів.

✍ Основні терміни і поняття

Текст нормативно-правового акта, макрокомпозиція та мікрокомпозиція нормативно-правового акта, семантико-логічна та тема-рематична структура, комунікативність, перформативність, когерентність (тематична, іконічна, дефініційна, верифікаційна та інференційна) та інтертекстуальність (гіпертекстуальність, метатекстуальність, архітекстуальність), власна назва, загальна назва, дескрипції, класичні складені назви, конвенціональні складені назви, конкретні назви, абстрактні назви, чіткі та нечіткі назви, полісемія, омонімія, релятивні назви, привативні назви, логіко-семантично трансформовані назви (метафора, метонімія, синекдоха), складноскорочені слова, абревіатури (ініціальний, звуковий, складовий та змішаний типи), скорочення, морфологічні та синтаксичні особливості, юридичний термін, юридична термінологія, ономатоїд, номенклатура (номен).

Теоретичні основи практичного заняття

При підготовці до опрацювання теоретичної частини практичного заняття необхідно звернути увагу на основні відомості із зазначеної теми.

Текст нормативно-правового акта − словесно виражене, завершене, цілісне, інформаційно насичене владне веління, об’єктивоване в документі,

який містить норму права зі сформульованою волею правотворця, може перебувати як у стані спокою, так і в стані руху, має структурну організацію складових, об'єднаних різними типами зв'язку на лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях.

Для текстів правової мови характерна визначена структура, що складається з упорядкованих виразів, позначених символами (номерами сгагей, параграфів, пунктів та ін.). Ця структура становить композицію нормативно-правового акта. **Макрокомпозиція** нормативно-правового акта − це поділ нормативно-правового акта па великі частини (часто позначені окремими заголовками). **Мікрокомпозиція** нормативно-правового акта − це система малих, базових елементів нормативно-правового акта, розташованих у логічній та функціональній послідовності, що забезпечує цілісність тексту.

Макрокомпозиція нормативно-правового акта визначається двома частинами:

- Безстатейна частина: назва; преамбула; повна назва суб'єкта нормотворення; вид документа; дата; а за потреби − місце прийняття нормативного акта; власний номер акта; посада та прізвище повноважної посадової особи, яка підписала нормативний акт; посада та прізвище повноважної посадової особи, яка скріпила підписом нормативний акт у випадках, передбачених законом; код нормативного акта за Єдиним державним реєстром нормативних актів.
- Статейна частина: частини (в кодексах), розділи, глави, прикінцеві положення (у разі необхідності), перехідні положення (у разі необхідності), додатки (якщо вони є).

Мікрокомпозиція нормативно-правового акта визначається поділом базової одиниці мікрокомпозиції − статті − на частини (абзаци), пункти і підпункти. Статті в законах нумеруються, нерідко нумеруються й частини (абзаци) статей, які називають пунктами. Зазвичай правова норма міститься в одній статті, у ряді випадків для вираження складної норми права потрібно кілька статей, іноді в одній статті містяться кілька норм права.

Нормативно-правовий припис − цілісне, логічно і граматично завершене судження загального характеру, що формально закріплене в тексті нормативно-правового акта чи іншого джерела права. Як первинний елемент нормативно-правового акта, нормативно-правовий припис має зазвичай форму статті чи пункту цього акта. В ідеалі кожному правовому приписові має відповідати одна правова норма, закодована в цьому приписі.

Нормативно-правовий припис має двохелементну структуру: у зобов'язальних приписах − гіпотеза-диспозиція (*якщо — то*); у заборонних приписах − диспозиція-санкція (*то − а інакше*). З лінгвістичного боку нормативно-правовий припис має форму умовного складнопідрядного речення.

Тема-рематична структура. Комунікація між законодавцем та адресатом відбувається через надання законодавцем адресатові нової інформації (комуніката), яку адресат-отримувач комуніката прив'язує до того,

що йому вже відомо. Беручи за основу розрізнення інформації, яку має отримувач від доданої інформації в комунікаті, членуємо комунікат на дві частини: *тема* судження *(datum)* − відома адресатові інформація та *рема* судження − нова інформація *(novus)*

Комунікативність тексту − це здатність тексту бути зрозумілим для адресата. Адресатом правового тексту є той, кому законодавець наказує певне поводження або його забороняє, є визначеним суб'єктом, а не потенційним читачем. Щодо адресата норм, уміщених у правових приписах, правовий текст має бути зредагований так, аби докладно і в зрозумілий спосіб виражати інтенцію законодавця. Слід розрізняти розуміння правового тексту абстрактно та конкретно. *Абстрактне розуміння правового тексту* не пов'язане з жодною конкретною фактичною ситуацією. Натомість *конкретне розуміння* − це розуміння відносно конкретної фактичної ситуації. Абстрактне розуміння передує конкретному. Для адресата правових норм практичне значення має уміння кваліфікації фактичних ситуацій, які є релевантними стосовно його життєвих потреб і рішень, прийнятих з метою їх вирішення. Уміння кваліфікації відповідно до правових норм усіх можливих фактичних ситуацій не є для такого адресата істотним.

Комунікативна компетенція у галузі права, що є умовою розуміння правових текстів, складається, з таких елементів:

1) мовна компетенція;

2) уміння реконструювати правові норми (розуміння правових текстів вимагає уміння реконструювати норми поведінки з елементів розчленованих у різних фрагментах правового тексту, а навіть у різних текстах);

3) знання правил інтепретації правових норм, правил уникнення багатозначності та неточності висловлювань у правовому тексті;

4) знання правил правничих міркувань та уміння їх застосовувати;

5) знання колізійних правил та уміння їх застосовувати (функцією цих правил є уникнення невідповідності між правовими нормами).

Перформатив − висловлювання, еквівалентне дії, вчинку. Перформатив у контексті подій створює соціальні, комунікативні або міжособистісні ситуації, які завжди мають наслідки (оголошення війни, декларації, заповіти, обіцянки, присяги, вибачення, адміністративні та військові накази тощо). Наприклад, сказати "*Я зобов'язуюсь*" означає взяти на себе зобов'язання.

Когерентність − це універсальна властивість текстової реальності встановлювати формально-граматичні та семантико-прагматичні зв'язки між структурами знань, що містяться в різних текстах. На основі аналізу зв'язків текстів законів, коментарів до них та судових вироків виокремлюють такі типи когерентності: тематичну, іконічну, дефініційну, верифікаційну та інференційну. Тематичні когерентні зв'язки **(тематична когерентність)** виступають засобом поєднання глобальної теми юридичного дискурсу та окремої правової норми, що міститься в тексті закону.

Інтертекстуальність − це універсальна властивість текстової реальності, що полягає у здатності текстів посилатися один на одного, запозичуючи

змістові та формальні елементи, що належать іншим текстам. Змістовий рівень представлено гіпертекстуальністю та метатекстуальністю

Гіпертекстуальність − це зв'язки між текстами, за допомогою яких відбувається перехід від одного закону до іншого в межах всього корпусу текстів законів

Релятивні та привативні назви. Значення релятивної назви пов'язано із вказівкою на відношення між предметами позамовної дійсності, наприклад *спадкоємець* (відношення між особою, що отримує спадок, спадковим майном), *кредитор* (відношення між кредитором і людиною, що отримує кредит**).** Релятивні назви можуть бути тільки загальними.

Привативні назви вказують на брак конкретної ознаки в денотаті загальної назви, наприклад: *невиконання зобов'язань, недієздатність, неосудність.*

Прості, складні та складені назви

Різновиди складних назв (композитів) у правовому тексті:

- ✓ зрощення: *зловживання, місцезнаходження;*
- ✓ основоскладання: *волевиявлення, самоврядування, односторонній, правочин, недобросовісний, неправомірний, самозахист, правоздатність, неповнолітній, дієздатність; судово-психіатричний, організаційно-правовий, нормативно-правовий;*
- ✓ словоскладання: *особа-підприємець, діти-інваліди.*

Різновиди складених назв, що виступають у правовому тексті:

- ✓ дескрипції;
- ✓ класичні складені назви;
- ✓ конвенціональні складені назви.

Дескрипція − мовний вираз на позначення одиничного об'єкта шляхом опису його властивостей або відношень до інших об'єктів. У мові дескрипції виконують ті самі функції, що і власні назви, але класифікуються як назви загальні, що позначають один десигнат. Завжди є складеними, мають у своїй будові одну (або більше) одиничну індивідуальну назву, та вираз, який у сполученні з тією або тими одиничними назвами утворює також одиничну назву, наприклад, назву-дескринцію *кордон між Україною та Польщею* формують дві індивідуальні назви *Україна* і *Польща* та вираз *кордон між [...] та [...].* Не є дескрипціями назви, що позначають кілька десигнатів, наприклад: *віце-прем'єр-міністр України, член-кореспондент ПАН України.*
казначейства України).

Класична складена назва − назва, що складається зі стрижневого слова, яке перебирає на себе систематизуючу функцію, оскільки є виразником родового поняття, та атрибута (атрибутивного виразу), який виконує класифікаційну роль називає видову ознаку,

Конвенціональна складена назва − відносно сталі словосполучення, цілісність яких зумовлюється конвеціональністю (існуванням усталених правил уживання мовних знаків) та стійкістю у використанні. Конвенціональність у цьому випадку забезпечується законодавцем через юридичні дефініції.

Юридичні терміни це словесні позначення правових понять у юридичних

текстах. Юридичним терміном є тільки така загальна назва в юридичному тексті, що має юридичну дефініцію, яка надає загальновживаному виразу значення, що не порушує семантичне ядро цього виразу.

Вимоги до юридичних термінів: упровадженість, мовна правильність, натомість, стислість, термінологічна однозначність, дефінітивність, системність .

Контрольні питання

1. Дайте визначення поняття «текст нормативно-правового акта».
2. Схарактеризуйте макро- та мікрокомпозицію нормативно-правових актів.
3. Поясніть відмінності між логіко-семантичною та тема-рематична структурою правового припису.
4. Назвіть основні складники категорії комунікативності.
5. Назвіть основні складники перформативності.
6. Наведіть приклади вияву категорії когерентності та інтертекстуальності в текстах нормативно-правових актів.
7. Назвіть основні лексичні особливості текстів нормативно-правових актів.
8. Схарактеризуйте морфологічні та синтаксичні ознаки текстів нормативно-правових актів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Проаналізуйте структуру поданих нормативно-правових приписів (гіпотеза → диспозиція або диспозиція → санкція). Лінгвістично схарактеризуйте нормативно-правові приписи (спосіб дієслова, вид складнопідрядного речення, порядок розташування частин судження, експліцитний або імпліцитний характер вираження).

“Якщо в міжнародному договорі України, укладеному в установленому порядку, містяться інші правила, ніж ті, що встановлені відповідним актом сімейного законодавства, застосовуються правила відповідного міжнародного договору України" (ст. 13 Сімейного кодексу України). 2. *“Виконання підготовчих робіт без реєстрації декларації про початок виконання зазначених робіт, якщо такі роботи не виконувалися на підставі зареєстрованої декларації про початок виконання будівельних робіт чи дозволу на виконання будівельних робіт, а також наведення недостовірних даних у декларації про початок виконання підготовчих робіт — тягнуть за собою накладення штрафу від ста п'ятдесяти до двохсот п’ятдесяти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян”* (ст. 96 Кодексу про адміністративні правопорушення). 3. *“Якщо не буде визнано необхідним застосування до душевнохворого примусових заходів медичного характеру, а так само в*

разі припинення застосування таких заходів суд може передати його на піклування родичам чи опікунам при обов'язковому лікарському нагляді" (ст. 13 Кримінального кодексу України). *4. "Кожен учасник сімейних відносин, який досяг чотирнадцяти років, має право на безпосереднє звернення до суду за захистом свого права або інтересу"* (ст. 18 Сімейного кодексу України). 5. *"Такими, що не мають судимості, визнаються: особи, умовно засуджені, якщо протягом іспитового строку вони не вчинять нового злочину і якщо протягом зазначеного строку умовне засудження щодо цих осіб не буде скасовано з інших підстав, передбачених законом"* (ст. 55 Кримінального кодексу України).

Завдання 2. Проаналізуйте логіко-семантичну структуру нормативно-правового припису. Зверніть увагу на форму деонтичної модальності та засоби її вираження.

1. "Розголошення відомостей, що становлять державну таємницю, особою, якій ці відомості були довірені або стали відомі по службі чи роботі, при відсутності ознак державної зради або шпигунства, - карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років" (ст. 67. Там само). *2. "Ніхто не може бути притягнутий як обвинувачений інакше, ніж на підставах і в порядку, встановлених законом" (ст.* 5 Кримінального процесуального кодексу України). *3. "Суд, незалежно від призначеного кримінального покарання, може направити на примусове лікування особу, засуджену за злочин, вчинений на грунті алкоголізму чи наркоманії. Примусове лікування цих осіб провадиться, залежно від міри кримінального покарання, відповідно у місцях позбавлення волі або спеціальних медичних закладах" (ст.* 14 Кримінального кодексу України). *4. "Суд вправі звільнити підсудного від кримінальної відповідальності, коли буде визнано, що на час розгляду справи в суді внаслідок зміни обстановки вчинене особою діяння втратило суспільну небезпечність або ця особа перестала бути суспільно небезпечною"* (ст. 7. Кримінального процесуального кодексу України). *5. "Забороняється домагатись показань обвинуваченого та інших осіб, які беруть участь у справі, шляхом насильства, погроз та інших незаконних заходів" (сх.* 22. Там само).

Завдання 3. Проаналізуйте рема-тематичну структуру наведених нормативно-правових приписів.

Організація та порядок повсякденної діяльності Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту та функціонування її під час виконання завдань за призначенням визначаються Положенням про Оперативно-рятувальну службу цивільного захисту, що затверджується центральним органом виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері цивільного захисту" (ст. 24. Кодексу цивільного захисту України). *2. "Іноземці та особи без громадянства, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на території України, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду"* (ст. 10 Кримінального кодексу України). *3. "Якщо після вчинення особою діяння, передбаченого цим Кодексом, закон про кримінальну відповідальність імінювався кілька разів, зворотну дію в часі має той закон, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи"* (ст. 5. там само). *4. "У разі зменшення обсягу джерел фінансування державного бюджету певного типу порівняно з обсягом, ви- таченим Законом про Державний бюджет України, допускається за рішенням Кабінету Міністрів України, погодженим із Комітетом Верховної Ради України з питань бюджету, збільшення обсягу джерел фінансування державного бюджету іншого типу з (/отриманням граничного обсягу річного дефіциту*

державного бюджету" (ст. 15 Бюджетного кодексу України).

Тестові завдання для самоконтролю

1. Юридичні тексти залежно від сфери їх застосування поділяються на такі види:
   a) тексти законотворчої діяльності, тексти правозастосувальної діяльності, тексти юридичної науки, тексти, що збираються в ході оперативно-розшукових заходів;
   b) тексти нормативно-правових актів, тексти кримінального судочинства, тексти правової публіцистики,
   c) що фіксуються на матеріальних носіях при провадженні − слідчих та інших процесуальних дій;
   d) тексти законотворчої діяльності, тексти правозастосувальної діяльності, тексти юридичної науки, тексти правової публіцистики.

2. Словесно виражене, завершене, цілісне, інформаційне насичене владне веління, об'єктивоване в документі, який; містить норму права зі сформульованою волею правотворця, може мати структурну організацію складових, об'єднаних різними типами зв'язку на лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях. Це текст:
   a) нормативно-правового акта;
   b) нормативно-правового припису;
   c) нормативно-правової статті.

3. Поділ нормативно-правового акта на великі частини (часто позначені окремими заголовками) це:
   a) макрокомпозиція нормативно-правового акта;
   b) мікрокомпозиція нормативно-правового акта;
   c) логічно-семантична структура нормативно-правового акта.

4. Система малих, базових елементів нормативно-правового акта, розташованих у логічній та функціональній послідовності, що забезпечує цілісність тексту − це:
   a) макрокомпозиція нормативно-правового акта;
   b) мікрокомпозиція нормативно-правового акта;
   c) логічно-семантична структура нормативно-правового акта.

5. Нормативно-правовий припис − це:
   a) цілісне, логічно і граматично завершене судження конкретного характеру, що формально закріплене в тексті нормативно-правового акта чи іншого джерела права;
   b) цілісне, логічно і граматично завершене судження загального характеру,

що формально закріплене в тексті нормативно-правового акта чи іншого джерела права;

6. Універсальна властивість текстової реальності встановлювати формально-граматичні та семантико-прагматичні зв'язки між структурами знань, що містяться в різних текстах − це:
   a) комунікативність тексту;
   b) когерентність тексту;
   c) інтертекстуальність тексту.

7. Специфічні назви конкретних правових об'єктів − це:
   a) терміноїди;
   b) номени;
   c) терміни.

8. Лексеми або набір лексем, що не відповідають усьому спектру термінологічних вимог та використовуються на позначення новосформованих або недостатньо сформованих та неоднозначно потрактовуваних понять − це:
   a) терміноїди;
   b) номени;
   c) ономатоїди.

9. За сферою використання юридичні терміни поділяються на:
   a) загальні терміни, терміни правозастосування, терміни юридичної доктрини;
   b) загальні терміни, терміни законодавства, терміни правозастосування;
   c) терміни законодавства, терміни правозастосування, терміни юридичної доктрини.

10. Терміни законодавства поділяються на:
   a) загальні юридичні терміни, галузеві юридичні терміни, міжгалузеві юридичні терміни;
   b) міжнародні юридичні терміни, загальні юридичні терміни, галузеві юридичні терміни;
   c) загальні юридичні терміни, локальні юридичні терміни, міжгалузеві юридичні терміни.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 3
Юридична герменевтика та юридична текстологія

Метою практичного заняття є формування навичок юридико-лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів.

План

1. Юридична герменевтика: основні поняття
2. Основні правила юридично-лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів.
3. Категорії комунікативності, перформативності, когерентності та інтертекстуальності в тлумаченні текстів нормативно-правових актів.

✍ Основні терміни і поняття

Юридична герменевтика, теоретичне розуміння, граматичне тлумачення, правила тлумачення тексту, текст нормативно-правового акта, макро-композиція та мікрокомпозиція нормативно-правового акта, семантико-логічна та тема-рематична структура, комунікативність, перформативність, когерентність (тематична, іконічна, дефініційна, верифікаційна та інференційна) та інтертекстуальність (гіпертекстуальність, метатекстуальність, архітекстуальність.

Теоретичні основи практичного заняття

При підготовці до опрацювання теоретичної частини практичного заняття необхідно звернути увагу на основні відомості із зазначеної теми.

Герменевтика - в широкому значенні − мистецтво витлумачення та розуміння текстів. Герменевтика є одним із напрямів у філософії та гуманітарних науках, в якому розуміння розглядається як умова осмислення соціального буття (в широкому значенні) або як сукупність правил і технік витлумачення тексту (у вузькому значенні). У загальному розумінні під герменевтикою розуміють мистецтво та теорії витлумачувати тексти.

Юридична герменевтика як напрям наукових досліджень на терені України почала розвиватися лише з 80-х рр. XX ст. Окремі науковці намагаються запропонувати визначення поняття "юридична герменевтика". Зокрема, В. Бачинін визначає герменевтику як мистецтво досягнення і витлумачення різних смислів, які містяться в сущому і належному. Коли мова йде про питання права, юридична герменевтика займається завданнями інтерпретації смислів, які містяться в правових феноменах. На думку С. С. Алексєєва, юридична герменевтика − це наука та мистецтво тлумачення юридичних термінів і понять, вершина юридичної майстерності, кульмінаційний пункт юридичної діяльності .

Герменевтика включає в себе такі **елементи**:

1) розуміння;
2) витлумачення;
3) застосування.

Розуміння юридичного тексту фактично проходить такі етапи:

1) фізіологічний етап розуміння, який схожий з властивостями мислення як форми вищої нервової діяльності - це усвідомлення зв'язків, відносин між предметами та явищами реального світу, одна із сторін мислення, пізнання об'єктивної дійсності. Цей етап визначає здатність індивіда до розуміння тексту;

2) ментальний етап розуміння - це усвідомлення внутрішніх, недоступних для безпосереднього сприйняття зв'язків предметів і явищ зовнішнього світу (наприклад, причинно-наслідкових зв'язків). Цей етап визначає усвідомлення особистого смислу;

3) соціальний етап розуміння полягає у тому, що суб'єкт для розуміння тексту використовує свій соціальний досвід, співвідносить особистий та соціальний статуси, ідентифікує себе в соціальних зв'язках. Цей етап формує усвідомлення значення тексту. Для юридичної герменевтики надзвичайно важливим є саме соціальний етап розуміння юридичного тексту, що пояснюється соціальною природою права.

Юридичне розуміння передбачає не лише розуміння окремих юридичних текстів, але й розуміння того, що законодавство − це система, а тому лише уявлення про сукупність нормативно-правових актів відповідної тематики може дати точну інформацію про предмет. Зв'язок між нормами права, який необхідно враховувати в процесі інтерпретації, забезпечується за допомогою такого герменевтичного методу, як герменевтичне коло (це діалектична операція взаємодії частини і цілого в процесі розуміння: від окремого до загального і навпаки - від загального до окремого

Предметом **юридично-лінгвістичного тлумачення** є юридичні терміни, які виражають волю нормотворця, зафіксовану у тексті нормативно-правового акта. Метою юридично-лінгвістичного тлумачення є з'ясування буквального змісту кримінально-правових норм за допомогою юридично-лінгвістичного аналізу тексту нормативно-правових актів на лексичному, морфологічному, синтаксичному рівнях.

Питання для самоконтролю:

1. Визначте поняття юридичного тексту.
2. Окресліть основні завдання юридичної герменевтики.
3. Назвіть юридико-лінгвістичні правила тлумачення нормативно-правових текстів.

Практичні завдання:

Завдання 1. Проаналізуйте наявні у тексті науково-практичного коментаря метатексти-розгортувачі за їх функцією.

Кримінальний процесуальний кодекс. Ст. 45. Захисник.

а) *Захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).*

Захисником не може бути адвокат, відомості про якого не внесено до Єдиного реєстру адвокатів України або стосовно якого у Єдиному реєстрі адвокатів України містяться відомості про зупинення або припинення права на зайняття адвокатською діяльністю. . Одним із суб'єктів сторони захисту в кримінальному провадженні є захисник. Відповідно до ч. 1 ст. 45 КПК захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Одним із суб'єктів сторони захисту в кримінальному провадженні є захисник. Відповідно до ч. 1 ст. 45 КПК захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію).

Пункт 1 ст. 1 ЗУ "Про адвокатуру та адвокатську діяльність" від 5 липня 2012 р. визначає поняття адвоката. Ним є фізична особа, яка здійснює адвокатську діяльність на підставах та в порядку, що передбачені цим Законом. Уч.1 ст. 6 цього Закону вказується, що адвокатом може бути фізична особа, яка має повну вищу юридичну освіту, володіє державною мовою, має стаж роботи в галузі права не менш як два роки, склала кваліфікаційний іспит, пройшла стажування (крім випадків, установлених цим Законом), склала присягу адвоката України та отримала свідоцтво про право на заняття адвокатською діяльністю.

Відповідно до частини першої коментованої статті у кримінальному провадженні адвокат здійснює захист, під яким розуміється вид адвокатської діяльності, що полягає в забезпеченні захисту прав, свобод і законних інтересів підозрюваного, обвинуваченого, підсудного, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішується питання про їх застосування у кримінальному провадженні, особи, стосовно якої розглядається питання про видачу іноземній державі (екстрадицію), а також особи, яка притягається до адміністративної відповідальності під час розгляду справи про адміністративне правопорушення (п. 5 ст. І Закону України "Про адвокатуру та адвокатську діяльність").

Утім вбачається, що такий напрям діяльності адвоката в кримінальному провадженні не вичерпується зазначеними його видами. Стаття 59 Конституції України закріплює конституційне право кожного на правову допомогу. Це положення за своєю суттю є гарантією реалізації, захисту та охорони інших прав і свобод людини і громадянина, і в цьому полягає його соціальна значущість

Право на заняття адвокатською діяльністю призупиняється шляхом анулювання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю у разі: 1) подання адвокатом заяви про припинення права на заняття адвокатською діяльністю; 2) визнання адвоката

*безвісно відсутнім або оголошення його померлим; 3) смерті адвоката; 4) накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю; 5) встановлення факту надання недостовірних відомостей для отримання свідоцтва про право на заняття адвокатською діяльністю та складення присяги адвоката України; б) набрання законної сили обвинувальним вироком суду стосовно адвоката за вчинення тяжкого, особливо тяжкого злочину, а також злочину середньої тяжкості, за який призначено покарання у вигляді позбавлення волі. Накладення на адвоката дисциплінарного стягнення у вигляді позбавлення права на заняття адвокатською діяльністю може застосовуватися виключно у разі: 1) порушення присяги адвоката України; 2) розголошення адвокатом відомостей, що становлять адвокатську таємницю, використання їх у своїх інтересах або в інтересах третіх осіб; 3) заподіяння протиправними діями адвоката, пов'язаними із здійсненням ним адвокатської діяльності, значної шкоди клієнту, якщо така шкода встановлена пудовим рішенням, що набрало законної сили; 4) систематичного або грубого одноразового порушення правил адвокатської етики, що підриває авторитет адвокатури України (ст. 32 ЗУ "Про адвокатуру та адвокатську діяльність) (*Тацій В. Я. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар*).*

Завдання 2. Проаналізуйте наведені тексти щодо використаного способу тлумачення.

Це цілком відповідає смислу слова "безоплатність": те, за що не платять, що не оплачується, не потребує оплати; те, за що не береться плата; те, що не отримало ніякої плати, винагороди; те, що має своїми синонімами "неоплатний", "безкорисливий"; те, що має своїм антонімом плату у будь-якій формі. Приклад останнього протиставлення дає ч. 2 ст. 47 сама Конституція України: "Громадянам, які потребують соціального захисту, житло надається державою та органами місцевого самоврядування безоплатно або за доступну для них плату відповідно до закону" (Рішення Конституційного Суду України від 29.05.2002 р. № 10-рп/2002 (справа про безоплатну медичну допомогу).

2. *"Зміст поняття "медична допомога" Конституційний Суд України з'ясовував шляхом як його граматичного аналізу, так і дослідження правових актів. У лінгвістичному аспекті слово "допомога " означає сприяння, підтримку (фізичну, матеріальну, моральну тощо) в чому-небудь захист кого-небудь, порятунок у біді; робити певний вплив, що дає потрібні наслідки, приносить полегшення, користь, у т.ч. і виліковувати; дію, скеровану на підтримку (реалізацію чиїх-не-будь запитів або потреб у чому-небудь) за певних обставин. У правовому значенні термін "медична допомога" вживається у преамбулі, статтях 4, 16,26,33,37,52,58, 60, 78 Основ законодавства України про охорону здоров'я (далі −Основи). Статті 33, 35, 58, 67, 68, 77 Основ визначають вузлові складові медичної допомоги (швидка, невідкладна, первинна, спеціалізована, високоспеціалізована тощо)" (Рішення* Конституційного Суду України у справі про платні медичні послуги від 25.11.1998 р. № 15-рп/98).3. *В юридичних актах термін "інтерес", враховуючи його як етимологічне, так і загальносоціологічне, психологічне значення, вживається у широкому чи вузькому значенні як самостійний об'єкт правовідносин, реалізація якого задовольняється чи блокується нормативними засобами. Прикладом застосування поняття "інтерес" у широкому сенсі є Конституція України, статті 18,32,34,35,36,39,41,44, 79, 89, 104, 121, 127, 140 якої наголошують на національних інтересах, інтересах національної безпеки, економічного добробуту, територіальної цілісності, громадського порядку, здоров'я і моральності населення, політичних, економічних, соціальних, культурних інтересах, інтересах суспільства, інтересах усіх співвітчизників, інтересах громадянина, інтересах держави, спільних інтересах територіальних громад сіл, селищ та міст тощо... Конституційний Суд України, виходячи зі змісту конституційного подання, вважає за необхідне здійснити інтерпретацію*

поняття "інтерес" у вузькому розумінні цього слова, оскільки у клопотанні народних депутатів України йдеться саме про такий різновид інтересу у словосполученні "охоронюваний законом інтерес", тобто інтерес, який, на відміну від інтересу в широкому розумінні, перебуває виключно у логічно-смисловому зв'язку із суб'єктивними правами, але прямо ними не опосередковується, тобто виходить за межі останніх. У такому значенні слово "інтерес" застосовується в Конституції України, у ч. 1 ст. Цивільного процесуального кодексу України, окремі положення якого підлягають офіційному тлумаченню, і в багатьох законах та інших нормативно-правових актах" (Рішення Конституційного Суду України у справі про охоронюваний законом інтерес від 01.12.2004 р. № 18-рп/2004).

Завдання 3. Проаналізуйте нормативно-правовий акт (за власним вибором) щодо єдності термінологічно-мовного оформлення й однозначного розуміння тексту нормативно-правового акта, юридико-технічних неточностей, причинами яких є неврахування різниці між тим значенням, яке вкладається в норми права правотворцем, і тим значенням, якого їм можуть надати судді, юристи-практики та інші суб'єкти права

Тестові завдання для самоконтролю

1. Система малих, базових елементів нормативно-правового акта, розташованих у логічній та функціональній послідовності, що забезпечує цілісність тексту − це:
   a) макрокомпозиція нормативно-правового акта;
   b) мікрокомпозиція нормативно-правового акта;
   c) логічно-семантична структура нормативно-правового акта.

2. Нормативно-правовий припис − це:
   a)цілісне, логічно і граматично завершене судження конкретного характеру, що формально закріплене в тексті нормативно-правового акта чи іншого джерела права;
   b) цілісне, логічно і граматично завершене судження загального характеру, що формально закріплене в тексті нормативно-правового акта чи іншого джерела права;

3. Універсальна властивість текстової реальності встановлювати формально-граматичні та семантико-прагматичні зв'язки між структурами знань, шо містяться в різних текстах − це:
   a) комунікативність тексту;
   b) когерентність тексту;
   c) інтертекстуальність тексту.

4. Специфічні назви конкретних правових об'єктів − це:
   a) терміноїди;
   b) номени;

c) терміни.

5. Лексеми або набір лексем, що не відповідають усьому спектру термінологічних вимог та використовуються на позначення новосформованих або недостатньо сформованих та неоднозначно потрактовуваних понять − це:

a) терміноїди;
b) номени;
c) ономатоїди.

6. За сферою використання юридичні терміни поділяються на:

a) загальні терміни, терміни правозастосування, терміни юридичної доктрини;
b) загальні терміни, терміни законодавства, терміни правозастосування;
c) терміни законодавства, терміни правозастосування, терміни юридичної доктрини.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЮРИДИЧНА ТЕХНІКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ЮРИДИЧНИХ ТЕКСТІВ

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 4-5
Інтерпретація юридичних текстів. Лінгвістичні аспекти юридичної техніки.

Метою практичного заняття э формування навичок інтерпретації юридичних текстів за допомогою спеціальних методик.

План

1. Поняття інтерпретації юридичних текстів. Юридико-лінгвістичне, системне та функціональне тлумачення юридичних текстів.
2. Принципи інтерпретації юридичних текстів.
3. Основні правила юридико-лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів.
4. Особливості застосування правил юридико-лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів у правотворчості, правозастосуванні та правореалізації.

✍ Основні терміни та поняття

Інтерпретація юридичних текстів, правоінтерпретаційний дискурс, офіційне та неофіційне тлумачення, загальне та казуальне тлумачення, автентичне та делеговане тлумачення, доктринальне, професійне та побутове тлумачення, деонтична та епістемічна модальність інтерпретаційних текстів, інтертекстуальність інтерпретаційних текстів, вторинність інтерпретаційних текстів, жанр постатейного коментарю, жанр юридичної консультації, метатекст, юридико-лінгвістичне, системне та функціональне тлумачення юридичних текстів, принципи інтерпретації, правила юридико-лінгвістичного тлумачення.

Теоретичні основи практичного заняття

При підготовці до опрацювання теоретичної частини практичного заняття необхідно звернути увагу на основні відомості із зазначеної теми.

Тлумачення (інтерпретація) норм права – це складний вольовий процес, скерований на встановлення лінгвістичного та юридичного сенсу приписів правових норм і донесення необхідної інформації до відома зацікавлених осіб

Офіційне тлумачення здійснюється органами державної влади, судово-арбітражними органами або посадовими особами на підставі службового обов'язку. У результаті офіційного тлумачення видається спеціальний акт тлумачення, що має юридичну силу (обов'язковий чи рекомендаційний характер). Офіційне тлумачення може бути *загальним* (пов'язане не з конкретною ситуацією, суб'єктом чи обставинами, а з типовими ситуаціями, врегульованими нормами: має неперсоніфікований характер; виражене у вигляді обов'язкових чи рекомендаційних для інших суб'єктів інтерпретаційних положень) і *казуальним* (стосується конкретного випадку; є актуальним тільки у зв'язку з розв'язанням саме цієї юридичної справи; здійснюється суб'єктами правозастосовпої чи іншої юридичної діяльності); *автентичним* (здійснюється автором норми) і *делегованим* (здійснюється спеціально уповноваженим органом щодо нормативних актів, які видані іншими нормотворчими органами)

Неофіційне тлумачення здійснюється державними органами або окремими громадянами, що не мають повноваження тлумачити правові акти (адвокатами, вченими-правознавцями та науковими організаціями), у вигляді постатейних коментарів до законодавчих актів, консультацій громадян щодо тих чи інших правових питань, дискусій на правові теми тощо. Розрізняють *доктринальне* (здійснюють правознавці, наукові та дослідні установи (науково-практичні коментарі до законодавства, наукові статті, монографії, підручники, посібники, лекції тощо), *професійне* (здійснюють практичні працівники (судді, адвокати, прокурори тощо) для професійного використання) та *побутове* (здійснюють особи, які не мають спеціальної юридичної освіти).

Системне тлумачення − це з'ясування значення норми через встановлення її системних зв'язків з іншими нормами.

Функціональне тлумачення ґрунтується на знаннях факторів та умов, в яких діє та застосовується норма права, що тлумачиться. Якщо можлива різна інтерпретація правового припису, то правила функціонального тлумачення наказують не брати це до уваги, що суперечить соціальним нормам (моральним, релігійним та звичаєвим)

Юридико-лінгвістичне тлумачення − спосіб тлумачення норм права за допомогою правил граматики, орфографії, пунктуації, фразеології. Виділяють лексичний та морфолого-синтаксичний етап юридико-лінгвістичного тлумачення

Основними принципами тлумачення права є: пріоритетність офіційного тлумачення юридичних текстів; об'єктивність тлумачення (незацікавленість, неупередженість, відсутність дискримінації, ідеологічної упередженості, політичної заангажованості тощо); усебічність тлумачення (застосування всіх способів розкриття змісту норми); системність тлумачення (інтерпретація правової норми разом з розкриттям її юридичних зв'язків у системі права); законність тлумачення (відсутність спотворення справжнього змісту норм права, підданих тлумаченню, дотримання всіх процедурних норм,

якими регламентовано порядок здійснення правотлумачної діяльності); ідентичність тлумачення (однакове розуміння змісту норми права всіма суб'єктами правозастосовної діяльності) (додатково див. рисунок 1).

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення поняття інтерпретації юридичних текстів.
2. Назвіть принципи юридико-лінгвістичного тлумачення юридичних текстів
3. Назвіть принципи системного тлумачення юридичних текстів
4. Назвіть принципи функціонального тлумачення юридичних текстів.
5. Перерахуйте основні правила юридико-лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів.

ПРАКТИЧНІ ЗАВДАННЯ

Завдання 1. Порівняйте логіко-семантичну структуру та характер перформативності наведених нижче текстів.

1. *"У зв'язку з численними запитами реабілітованих громадян, комісій по поновленню прав реабілітованих, інших посадових осіб та в інтересах єдиного поняття і вірного застосування Закону Верховна Рада України постановляє: 1. Роз'яснити, що політичний мотив репресій (стаття 1) − це застосування державою примусових заходів щодо противників Радянської влади у вигляді пред'явлення обвинувачення у вчиненні політичного (контрреволюційного) злочину або визнання особи соціально небезпечною у політичному відношенні за наявності достовірних матеріалів, застосування на цих підставах репресій у судовому порядку відповідно до статей 33-34 Кримінального кодексу Української РСР у редакції 1927 року та в адміністративному порядку" (Постанова Верховної Ради України "Про тлумачення Закону України "Про реабілітацію жертв політичних репресій в Україні").*

2. *"**Питання**. Доброго Дня! Я батько, в нас з дружиною троє неповнолітніх дітей. Мешкаємо всі п'ятеро в квартирі загальною площею 52 м^2. Чи маємо ми право платити 50 % вартості комунальних послуг як багатодітна сім'я, чи тільки в тому разі, коли б ми жили в квартирі, де на кожного члена припадає 21 м та 10 м квадратних плюс на всю сім'ю? **Відповідь**. Згідно зі ст. 1 Закону України від 26.04.01 р. № 2402-ІІІ "Про охорону дитинства" (далі − Закон) Ваша сім'я визначається багатодітною. Відповідно до ст. 13 Закону ви маєте право на 50-відсоткову знижку плати за користування комунальними послугами незалежно від форми власності та площі житла, в якому Ваша сім'я проживає, але знижка діє на площу, що не перевищує розмір вказаний в цій статті Закону. Враховуючи вищесказане, Ви маєте право на цю державну пільгу. У разі порушеного Вашого права на державну пільгу Ви маєте звернутись до державних органів, що здійснюють нагляд за додержанням законодавства у сфері охорони дитинства або до суду з позовом щодо відновлення порушеного права".*

Завдання 2. Проаналізуйте наведений нижче текст щодо застосованих інтерпретаційних правил преференцій (правило преференції значення, що функціонує в загальновживаній мові; значення, що функціонує у правничій мові; значення, що функціонує у правовій мові).

Забезпечення касаційного оскарження рішення суду є однією з основних засад судочинства (п.8 ч.3 ст. 129 Конституції України). Конституційна засада − основа чогось; вихідне, головне положення, принцип (Новий тлумачний словник української мови: в 4 т. / [уклад. В. Яременко, О. Сліпушко]. Т. 2. К.: Вид-во Аконіт, 1998. С. 95), який стосується конституції або ґрунтується на ній (Універсальний словник української мови. Київ : Навч. кн. "Богдан", 2005. С. 379; Словник української мови. Т. IV / [за ред. М. Л. Мандрик]. Київ : Наук, думка, 1973. С. 266). Однак енциклопедична юридична література вкладає у це поняття дещо інший зміст, розуміючи під конституційними принципами закріплені в конституції загальні основоположні засади, відповідно до яких вона виступає як система правових норм і здійснює регулювання суспільних відносин (Шляхтун П. П. Конституційне право: словник термінів. Київ : Либідь, 2005. С. 211-212). Отже, конституційними засадами (принципами) можуть вважатися лише ті, які безпосередньо закріплені у Конституції України. Конституційні принципи регулюють суспільні відносини не безпосередньо, а через конкретні конституційно-правові норми і втілюються в цих нормах та у правозастосовній діяльності органів влади (Там само. С. 212) (ОКРЕМА ДУМКА судді Конституційного Суду України М. А. Маркуш стосовно Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо офіційного тлумачення термінів "найвищий судовий орган», «вищий судовий орган», «касаційне оскарження», які містяться у статтях 125, 129 Конституції України.

Тестові питання для самоконтролю

1. Тлумачення (інтерпретація) норма права – це:
   a) внутрішній інтелектуальний процес суб'єкта як встановлення змісту правової норми, що не виходить за межі його свідомості.
   b) складний вольовий процес, скерований на встановлення лінгвістичного та юридичного сенсу приписів правових норм і донесення необхідної інформації до відома зацікавлених осіб
   c) тлумачення змісту правової норми для інших осіб, виражене вербально або документально.

2. Складне комунікативне явище: акт розуміння суб'єктом вихідного тексту (закону, правової норми) і комунікативний акт суб'єкта відносно іншого суб'єкта (адресата) – це:
   a) правоінтерпретаційний дискурс
   b) правоінтерпретаційна комунікація
   c) правоінтерпретаційне спілкування.

3. Тлумачення, яке здійснюється органами державної влади, судово-арбітражними або посадовими особами на підставі службового обов'язку – це:
    a) офіційне тлумачення
    b) загальне тлумачення
    c) автентичне тлумачення.

4. Офіційне тлумачення, пов’язане не з конкретною ситуацією, суб’єктом чи обставинами, а типовими ситуаціями, врегульованими нормами; має неперсоніфікований характер; виражене у вигляді обов’язкових чи рекомендаційних для інших суб’єктів інтерпретаційних положень – це:
    a) каузальне тлумачення
    b) загальне тлумачення
    c) автентичне тлумачення.

5. Офіційне тлумачення, яке стосується конкретного випадку; є актуальним тільки у зв’язку із розв’язанням саме цієї юридичної справи; здійснюється суб'єктами правозастосовної чи іншої юридичної діяльності – це:
    a) казуальне тлумачення
    b) загальне тлумачення
    c) автентичне тлумачення.
6. Офіційне тлумачення, яке здійснюється автором норми – це:
    a) казуальне тлумачення
    b) делеговане тлумачення
    c) автентичне тлумачення.

7. Неофіційне тлумачення, яке здійснюють правознавці, наукові та дослідні установи (науково-практичні коментарі до законодавства, наукові статті, монографії, підручники, посібники, тощо) – це:
    a) побутове тлумачення
    b) доктринальне тлумачення
    c) професійне тлумачення.

8.З'ясування значення норми права через встановлення її системних зв’язків з іншими нормами – це:
a) системний спосіб тлумачення права
b) юридико-лінгвістичний спосіб тлумачення права
c) функціональний спосіб тлумачення права.

9. Інтерпретація правової норми на рівні усвідомлення, що має значення мотиваційної підстави прийнятого рішення, — це особливість застосування юридико-лінгвістичного тлумачення текстів нормативно-правових актів у:
a) правозастосуванні;
b) правотворчості;

с) правореалізації.

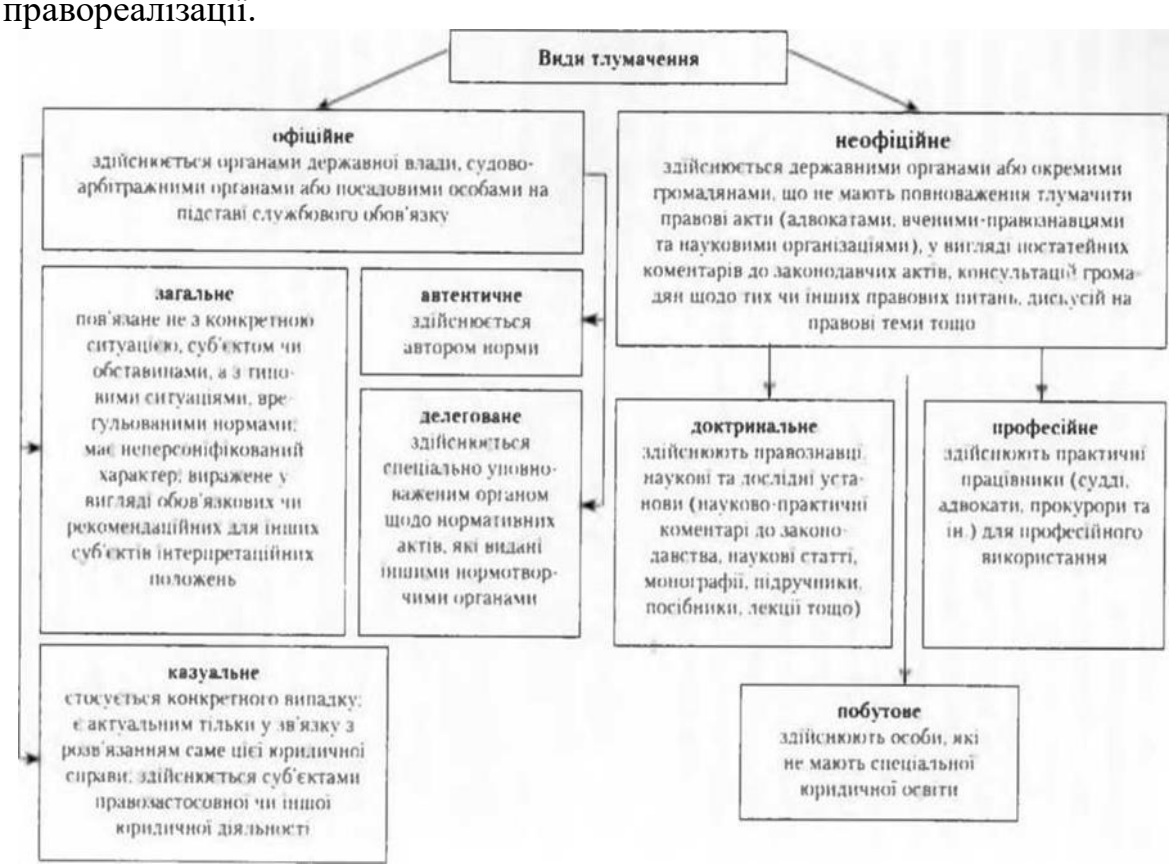

Рисунок 1. Види тлумачень текстів нормативно-правових актів.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 6-7
Юридичний переклад

Метою практичного заняття є формування вмінь застосування перекладацьких прийомів для адекватної передачі змісту юридичних текстів, а також формування навичок їх застосування під час здійснення перекладу у відповідному форматі.

План

1. Місце юридичного перекладу в системі загального перекладу.
2. Особливості юридичного перекладу. Якість перекладу.
3. Специфіка перекладу юридичних текстів.
4. Правовий переклад і особливості мовних та правових систем.
5. Культурний та суспільний вимір перекладу юридичних текстів.
6. Переклад під час досудового допиту. Судовий переклад.
7. Основні термінологічні проблеми, пов’язані з юридичним перекладом.

Основні терміни та поняття

Юридичний переклад, правовий переклад, судовий переклад, буквальний переклад, дослівний переклад, формальна еквіваленція, семантична

еквіваленція, функціональна еквіваленція, транскрипція, транслітерація, калькування, описовий еквівалент, патологія термінології, термінологічні проблеми, пов'язані з юридичним перекладом.

Теоретичні основи практичного заняття

При підготовці до опрацювання теоретичної частини практичного заняття необхідно звернути увагу на основні відомості із зазначеної теми.

Юридичний переклад − це переклад текстів зі сфери права, що використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, які розмовляють різними мовами. Залежно від типу юридичних документів, які перекладаються, юридичний переклад поділяється на такі види:

- ✓ переклад законів, нормативно-правових актів і їх проектів; переклад договорів;переклад юридичних висновків і меморандумів;
- ✓ переклад апостилів і нотаріальних свідоцтв;
- ✓ переклад установчих документів юридичних осіб;
- ✓ переклад довіреностей тощо.

Для юридичного перекладу характерна **низка юридично-процедурних особливостей** та мовно-культурних проблем, які дають змогу вважати його окремим видом фахового перекладу експертного типу, а саме:

1) метою офіційного юридичного перекладу є відтворень правової дії тексту перекладу у правовій системі-реципієнт завдяки відповідним юридичним процедурам офіційний юридичний переклад стає джерелом права;

2) результат юридичного перекладу виконує ще й вторинні функції − слугує матеріалом для наукових досліджень та джерелом нормативні міжкультурних термінологічних еквівалентів;

3) неофіційний юридичний переклад (переклад наукової правничої літератури) виконується не лише з метою інформування адресата перекладу про юридичну теорію і практику іноземної правової культури, а й стає складовою національної правничої думки (міжкультурного правничого дискурсу).

Якість перекладу визначається його адекватністю або повноцінністю. Для адекватного передавання юридичної інформації використовується мова права, яка має бути особливо точною, зрозумілою та достовірною. Повноцінність перекладу означає вичерпну точність у передаванні змісту оригіналу та повноцінну функціонально-стилістичну відповідність йому.

Значення характеристик зрозумілості, точності й стилю перекладу різняться залежно від типу юридичного тексту, його функцій та адресата. Наприклад, під час перекладу юридичних дискусій, призначених для того, щоб ознайомити з певними правовими питаннями широке коло читачів, зрозумілість та стиль можуть виявитися більш важливими, ніж точність

передавання інформації. Але в перекладі тексту вироку, який повинен бути виконаний в іншій країні, точність є найважливішою вимогою. Якість юридичного перекладу певним чином впливає на ефективність правозастосування, ступінь регламентації конкретних стосунків.

З огляду на розвиток нових засобів комунікації, становлення процесу **правової інтеграції** та **гармонізації** в країнах Європейського Союзу, процес адаптації законодавства України до вимог європейського законодавства, юридичний переклад став одним з аспектів відносин між сферами права й лінгвістики. Поступове входження до політико-економічного та гуманітарно-правового європейського простору передбачає, зокрема, переклад значного масиву законодавчих текстів. Таким чином, необхідно забезпечити наливний рівень якості перекладу тексту нормативно-правових актів, що полягає в заміні відповідного текстового матеріалу однієї мови (мови оригіналу) еквівалентним текстовим матеріалом іншої мови. Переклад нормативного акта вимагає максимальної точності та повноти, лексичної узгодженості в площині відмінностей правових систем держав, мови яких залучаються до перекладу, врахування конкретних міжмовних відповідностей і розбіжностей у порівнюваних юридичних мовах.

Переклад текстів для **міжнародного правового обігу** різниться тим, що їх форма, вимоги й узуси регламентовані державним законодавством або міжнародною традицією, а висловлювання тих текстів мають правовий характер. Зміст таких текстів викликає правові наслідки.

Замість ідентичності − поняття математичного й абстрактного − у перекладі береться засада еквіваленції ситуації, а також загальних засобів, якими диспонує кожна мова для їх опису. Для перекладу правових текстів використовується ***функціональна еквіваленція*** Щоб перекласти текст, написаний мовою права, треба не тільки віднайти значення виразів, а й зрозуміти значення, яке автор (законодавець, суддя, редактор та ін.) насправді хотів надати своєму тексту. У перекладі йдеться не лише про переклад виразів, термінів, а й про його культурний вимір. Від перекладача вимагається певне культурне відчуття, знання культурних рефлексів та засобів, здатних адекватно їх виражати.

Переклад правових текстів відрізняється від інших перекладів тим, що комунікат (інформація, що передається), який міститься у правовому тексті, надається за допомогою коду або кодів, які відображають певні правові поняття. Завданням перекладача є **відкодування** комуніката. Щоб це виконати, він не тільки мусить інтерпретувати текст під мовним кутом зору, а й знайти кілька його правових інтерпретацій. Інтерпретація має на меті уможливити закодування того самого комуніката іншою мовою. Вирішуючи, як переказати комунікат мовою перекладу, пов’язаною з певною правовою системою, перекладач повинен знати особливості правової системи мови-перекладу. Він має порівняти обидві системи, аби визначити поняття та знайти для них відповідники. Праця перекладача починається там, де закінчується компаративістика. Порівняння правових систем має випереджати операцію

перекладу й скеровуватися в напрямі встановлення не того, який вираз або термін мови-перекладу обрати, а від якого треба відмовитися. У перекладі право повинно торувати над мовою відповідно до засади, що право втілюється в мові, а не мова в праві.

У процесі перекладу юридичного тексту, зокрема тексту нормативно-правового акта, можливі виникнення різних за рівнем складності ситуацій, пов'язаних із пошуком відповідників правових термінів у мовах двох правових систем. Такі ситуації можна розбити на чотири основні групи:

- ✓ Термін, що потребує перекладу, позначає правовий інститут, що є аналогічним правовому інституту в правовій системі, мовою якої здійснюється переклад. При цьому зазначені інститути мають однакове нормативне врегулювання.
- ✓ Термін, що потребує перекладу, позначає аналогічний правовий інститут, який має інше правове врегулювання.
- ✓ Відповідний правовий інститут, що позначений терміном, який потребує перекладу, існує в одній правовій системі, але вже не існує в іншій.
- ✓ Відповідний правовий інститут існує в одній правовій системі і не є властивий іншій.

Предметом **судового перекладу** часто бувають спеціальні тексти, призначені для певного адресата, що легалізує ці тексти (засвідчує через судового тлумача, що перекладений текст є тотожним не тільки в семантичному плані, айв конвенціональному плані тексту оригіналу). Автентичність або неавтентичність тексту може засвідчувати відповідний компетентний орган, але не перекладач. Серед усіх перекладачів судовий перекладач найчастіше звертається до використання засади *формальної еквіваленції* (буквального та дослівного перекладу), що нав’язує сам документ або його зміст. Засада формальності стосується тих текстів, які дозволяють її застосування (назви інституцій, державних організацій, судочинства, закладів освіти, підприємств, політичних та громадських організацій тощо). Другою умовою застосування засади формальності є несуперечливість цієї засади значенню, яке можна було б приписати знайденому в такий спосіб відповід-нику в мові перекладу. Засада формальності також стосується наукових ступенів, вчених звань, професій, спеціальностей, шкільних оцінок тощо.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть, до якого виду перекладу належить юридичний переклад, та дайте визначення цього поняття.
2. Охарактеризуйте підмову права української та польської мови.
3. Поясніть, від чого залежить якість перекладу.
4. Які прийоми найчастіше використовують при перекладі юридичних

текстів?

5. Поясніть значення терміна "еквівалентні відповідники", наведіть приклади.
6. Які вимоги ставляться до перекладачів юридичних текстів.
7. Які вимоги існують і різних країнах ЄС до здійснення судового перекладу. Наведіть паралелі із чинним українським законодавством.

Практичні завдання.

Завдання 1. Знайдіть рішення поставленої задачі.

Як відомо, багато проблем пов'язано з перекладом одиниць адміністративного поділу. В Україні такою одиницею територіального поділу є *область*. У більшості англомовних / польськомовних видань України використовується термін *"oblast",* що є цілком виправдано. Чи доцільно надавати перевагу терміну *"region"* у зазначеному контексті, як це роблять більшість перекладачів? Аргументуйте.

Завдання 2. Знайдіть рішення поставленої задачі.

Термін *"пригода"* часто використовується в кримінальному праві ("виїхати на місце пригоди"). Це слово є українським перекладом двох російських слів *"происшествие"* і *"приключение".* Ці російські слова, які звучать по-різному, мають різне значення. Юриспруденції стосується лише перше слово − *"происшествие".* Маючи саме його на увазі, в українських юридичних документах зазначається слово *"пригода".* Іноді в українських юридичних документах замість терміна *"пригода"* використовується термін *"подія". Але* в останнього є більш точний аналог − *"событие",* тому в значенні *"происшествие"* він використовується нечасто. Яким терміном − *"пригода"* чи *"подія"*− слід користуватися українським правникам, маючи на увазі "место происшествия"?

Користуючись перекладними українсько-польськими словниками доберіть аналогічні приклади можливого подвійного перекладацького тлумачення, зазначивши при цьому конкретну правничу галузь їх можливого застосування.

Завдання 3. Дайте розгорнуту відповідь на питання.

Часто в юридичних текстах польською мовою можна натрапити на т. зв. ***юридичні дублети*** *(legal doublets).* Найчастіше слова в таких дублетах позначають практично те саме й перекладаються зазвичай одним словом. Чи спостерігається подібне явище в українській юридичній мові? Аргументуйте.

Завдання 4. Виконайте перекладацький аналіз

Проаналізуйте український та польський переклади англійської версії ***Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод*** за схемою:

✓ порівняйте тексти англійської, української та польської версій Конвенції

(англ. The European Convention on Human Rights);

- ✓ знайдіть відхилення від мовних норм на різних мовних рівнях.

Тестові питання для самоконтролю

1. Юридичний переклад − це:
   a) переклад текстів зі сфери права, що використовуються для обміну правничою інформацією між людьми, які розмовляють різними мовами;
   b) переклад текстів зі сфери права, що використовуються для обміну юридичною інформацією між людьми, які розмовляють різними мовами;
   c) переклад текстів зі сфери права, що використовуються для обміну правовою інформацією між людьми, які розмовляють різними мовами.
2. Правовий переклад − це:
   a) переклад договорів, юридичних висновків і меморандумів;
   b) переклад установчих документів юридичних осіб;
   c) переклад законів, нормативно-правових актів і їх проектів.
3. До вторинних функцій юридичного перекладу належать:
   a) бути матеріалом для наукових досліджень та джерелом нормативних міжкультурних термінологічних еквівалентів;
   b) бути джерелом права та відтворювати правову дію тексту перекладу у правовій системі-реципієнті;
   c) бути складовою національної правничої думки та інформувати адресата перекладу про юридичну теорію і практику іноземної правової культури.
4. До первинних функцій юридичного перекладу належать:
   a) бути матеріалом для наукових досліджень та джерелом нормативних міжкультурних термінологічних еквівалентів
   b) бути джерелом права та відтворювати правову дію тексту перекладу у правовій системі-реципієнті;
   c) бути складовою національної правничої думки та інформувати адресата перекладу про юридичну теорію і практику іноземної правової культури.

5. До функцій неофіційного юридичного перекладу належать:
   a) бути матеріалом для наукових досліджень та джерелом нормативних міжкультурних термінологічних еквівалентів;
   b) бути джерелом права та відтворювати правову дію тексту перекладу у правовій системі-реципієнті;
   c) бути складовою національної правничої думки та інформувати адресата перекладу про юридичну теорію і практику іноземної правової культури.

6. Назвіть, у випадку якої еквіваленції автор перекладу в основному

орієнтується на мову оригіналу, на форму та зміст першоджерела, повністю відтворює граматичні форми, послідовність у виборі значень у межах вихідного контексту:

a) семантичної;
b) формальної;
c) функціональної.

7. Назвіть, у випадку якої еквіваленції автор перекладу прагне досягти високого ступеня адаптації перекладного тексту до культури того, хто сприймає:

a) семантичної;
b) формальної;
c) функціональної.

8. Визначте, для якої еквівалентності характерна однакова система відповідностей «слово-значення» в мові перекладу й у мові оригіналу для конкретної мовної ситуації:

a) семантичної;
b) формальної;
c) функціональної.

9. Використання зовнішньо схожого слова чи словосполучення є характерним для:

a) буквального перекладу;
b) описового перекладу;
c) дослівного перекладу.

10. Відтворення конструкції оригіналу без будь-яких змін і без суттєвої зміни порядку слів у реченні є характерним для:

a) буквального перекладу;
b) описового перекладу;
c) дослівного перекладу.

11. Визначте, при якому виді перекладу замість самого слова вживається його пояснення:

a) у буквальному перекладі;
b) в описовому перекладі;
c) у дослівному перекладі.

12. Синонім функціонального еквівалента −це:

a) експлікант;
b) аналог;

c) відповідник.

13. Синонім описового еквівалента − це:
a) експлікант;
b) аналог;
c) відповідник.

14. Слова або словосполучення, які створені з мовного матеріалу мови перекладу під впливом морфологічної структури іноземного слова чи словосполучення − це:
a) транскрибовані слова та словосполучення;
b) транслітеровані слова та словосполучення.

15. Слова або словосполучення, які створені за допомогою запису їх фонетичного звучання − це:
a) транскрибовані слова та словосполучення;
b) транслітеровані слова та словосполучення;
c) кальки.

16. Слова або словосполучення, які створені за допомогою механічного передавання їх оригінального запису засобами іншої графічної системи при другорядній ролі звукової точності − це:
a) транскрибовані слова та словосполучення;
b) транслітеровані слова та словосполучення;
c) кальки.

17. КПК України не передбачено надання перекладачеві права:
a) ставити запитання з метою уточнень для правильного перекладу;
b) знайомитися з протоколами процесуальних дій, в яких він брав участь, і подавати до них зауваження;
c) подавати скарги на дії органу, який веде кримінальне провадження.

18. КПК України не передбачено покладання на перекладача обов'язку:
a) прибути за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду; заявити самовідвід за наявності обставин, передбачених цим Кодексом;
b) надати органу кримінального переслідування або судовій інстанції документ, який підтверджує його кваліфікацію;
c) здійснювати повний і правильний переклад, посвідчувати правильність перекладу своїм підписом.

19. КПК України не передбачено відповідальності перекладача у випадку:
a) завідомо неправильного перекладу;
b) відмови без поважних причин від виконання покладених на нього обов'язків;

c) відмови невиконання інших обов’язків.

20. Відповідно до ЦПК України не є причиною для відводу перекладача:
a) його участь у судовому засіданні при попередньому розгляді цієї справи як перекладача;
b) пряма чи побічна зацікавленість у результаті розгляду справи;
c) перебування в службовій або іншій залежності від осіб, які беруть участь у справі.

ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ № 3. ОСНОВИ ЛІНГВОКОНФЛІКТОЛОГІЇ ТА ЛІНГВІСТИЧНОГО ЕКПЕРТУВАННЯ.

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 8
Конфліктне функціонування мови. Юридизація мовно-мовлєнневих порушень.

Метою практичного заняття є формування навичок кваліфікації мовних правопорушень, вмінь аналізувати потенційні конфліктогенні виловлювання, тексти з точки зору наявних мовних маркерів.

План

1. Поняття лінгвоправового конфлікту. Маркери конфліктного комунікативного акту.
2. Лінгвоюридеми та поняття юридизації мови.
3. Мовні правопорушення та мовна агресія і мовне насилля.
4. Поняття мовного екстремізму.

Основні поняття

Лінгвоправовий конфлікт, конфліктний комунікативний акт, мовленнєвий жанр, мовленнєва стратегія, мовленнєва тактика, мовні маркери конфліктогенного тексту, мовленнєва взаємодія, мовний код, лінгвоюридема, юридизація мови, мовна агресія, мовний екстремізм, мовні правопорушення.

Теоретичні основи практичного заняття

При підготовці до опрацювання теоретичної частини практичного заняття необхідно звернути увагу на основні відомості із зазначеної теми.

Мовленнєвий конфлікт − це стан протиборства учасників конфлікту, в результаті якого кожна зі сторін свідомо й активно діє на шкоду протилежної сторони.

Стиль соціальної поведінки в конфліктних ситуаціях:

1) *деструктивний* (суб'єкт спілкування схильний до розгортання конфлікту та його посилення, підпорядкування іншої людини, її інтересів своїм, приниження іншої сторони до повного її пригнічення і руйнування. У побуті − це егоїст, при звідник суперечок і скандалів; в установі − кляузник, пліткар, у натовпі − ініціатор безладів і руйнівних дій);

2) *конформний* (суб'єкт спілкування пасивний, схильний поступатися, підкорятися);

3) *конструктивний* (суб'єкт спілкування прагне загасити конфлікт, знайшовши рішення, прийнятне для обох сторін).

У конфліктному комунікативному акті (ККА)− виділяють три фази. У **докомунікативній фазі** ККА назрівання конфлікту − відбувається усвідомлення його учасниками наявних суперечностей між їх інтересами (поглядами, мотивами, настановами, цілями, знаннями), обидва суб'єкти поникають відчувати конфліктність ситуації й готові вчинити мовленнєві дії один проти одного. У **комунікативній фазі** − розвиток, кульмінація і спад конфлікту − відбувається реалізація всіх докомунікативних станів суб'єктів: обидві сторони починають діяти у своїх інтересах на шкоду іншій стороні, використовуючи конфліктні мовні (лексичні, семантичні, граматичні) і мовленнєві (конфронтаційні мовленнєві тактики, відповідну невербаліку) засоби. **Посткомунікативна фаза** − вирішення конфлікту − характеризується наслідками: небажані або несподівані мовні реакції або емоційні стани сторін конфлікту, залежно від "шкідливості" вживаних конфліктних засобів учасниками ККА.

Використання вербальних засобів може бути елементом **об'єктивної (зовнішньої) сторони правопорушення. Об'єктом правопорушення** може виступати лише інформація й лише такі її види: твори, що є об'єктом авторських прав; інформація, **що** є об'єктом патентного права; товарні знаки й знаки обслуговування. В інших випадках інформація, виражена у вербальній формі, може бути **предметом або засобом скоєння правопорушення.** Для **цієї** категорії правопорушень з використанням вербальних засобів принциповим є той факт, що предметом можуть бути матеріальні цінності. Наприклад, реалізовуючи своє право на свободу **слова,** особа може порушити державні або приватні інтереси, шляхом розголошування відомостей, що є державною або комерційною таємницею.

Мовні правопорушення називають **лінгвоюридемами**, наприклад, лінгвоюридема "образа", приниження честі та гідності, "мовне хуліганство" (лихослів'я у громадському місці), "неповага до суду", плагіат, мовне шахрайство (у передвиборчій агітації, рекламній діяльності, псевдомедичних технологіях).

Мовне насилля − форма психічної деструктивної дії на особу адресата за допомогою вербальних дій (наприклад, погрози); "форма мовленнєвої поведінки, націленої на образу або навмисне завдання шкоди людині, групі людей, організації або суспільству загалом". Тут присутні поняття образи і навмисного завдання шкоди, які повинні отримати відповідну правову оцінку. Інакше кажучи, будь-яка людина (група людей, організація, тощо), що стали адресатом (об'єктом) мовного насилля іншої особи, має повне право у законному порядку захистити свої права, звернувшись до суду з відповідним позовом.

Мовна агресія − це вислови, мета яких полягає не в переданні будь-якої

інформації, а в провокуванні в адресата негайної негативної реакції (тобто у свого роду емоційному ударі). Словесна обмова або паплюження коюсь або чогось, образа або приниження когось; висловлювання погроз, деструктивних побажань на чиюсь адресу тощо.

Мовний екстремізм − це вербальні дії, що спрямовуються на збудження національної, расової, релігійної або соціальної ворожнечі через сприяння формуванню у свідомості читача (слухача) негативного образа людини на основі її належності до спеціальної групи.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть параметри, що визначають причини й характер мовленнєвого конфлікту.
2. Які виділяють семантичні маркери конфліктного комунікативного акту.
3. Назвіть лексичні маркери конфліктного комунікативного акту: обсценна лексика.
4. Поясніть різницю між обсценною лексикою, словами-агонімами, негативною лексикою з точки зору кваліфікації мовних правопорушень
5. Назвіть граматичні маркери конфліктного комунікативного акту: модулі, що ускладнюють структуру простої пропозиції, зокрема звертання та вставні одиниці.
6. Назвіть граматичні маркери конфліктного комунікативного акту: вживання синтаксичних структур у невластивих їм значеннях з додатковими конотаціями та порядок слів.
7. Дайте визначення мовної агресії
8. Дайте визначення мовного екстремізму
9. Дайте визначення мовного насилля

Тестові завдання для перевірки знань

1. Мовленнєвий конфлікт − це:
   a) стан протиборства учасників конфлікту, в результаті якого кожна зі сторін несвідомо діє на шкоду протилежної сторони, експлікуючи свої дії вербальними й прагматичними засобами, а друга сторона, усвідомлюючи, що зазначені дії скеровані проти її інтересів, вдається до дій у відповідь проти першого учасника;
   b) стан протиборства учасників конфлікту, в результаті якого кожна зі сторін свідомо й активно діє на шкоду протилежної сторони, експлікуючи свої дії невербальними й прагматичними засобами, а друга сторона, усвідомлюючи, що зазначені дії скеровані проти її

інтересів, вдається до дій у відповідь проти першого учасника;

c) стан протиборства учасників конфлікту, в результаті якого кожна зі сторін свідомо й активно діє на шкоду протилежної сторони, експлікуючи свої дії вербальними й прагматичними засобами, а друга сторона, усвідомлюючи, що зазначені дії скеровані проти її інтересів, вдається до дій у відповідь проти першого учасника.

2. До зовнішніх параметрів, що зумовлюють поведінку безпосередніх учасників конфлікту, належать:

a) традиції і норми певної етнокультурної спільноти або професійної групи; тип особистості; конвенції, усталені в певному соціумі;

b) інтереси учасників конфлікту; соціально значущі й засвоєні особою схеми мовної поведінки; настанови й погляди учасників конфлікту;

c) соціальні ролі комунікантів відповідно до їхнього соціального статусу, професії, національної належності; освіта і вік.

3. До внутрішніх параметрів, що обумовлюють поведінку безпосередніх учасників конфлікту, належать:

a) традиції і норми певної етнокультурної спільноти або професійної групи; тип особистості; конвенції, усталені в певному соціумі;

b) тип особистості; інтереси, мотиви, інтенції, настанови й погляди учасників конфлікту;

c) соціальні ролі комунікантів відповідно до їхнього соціального статусу, професії, національної належності; освіта і вік.

4. Індивідуальне явище, залежне від автора-виконавця, творчий і неповторний процес використання мовних ресурсів − це:

a) мова;

b) мовлення;

c) мислення.

5. До параметрів, що визначають причини й характер мовленнєвого конфлікту, належать:

a) безпосередні учасники конфлікту, мова, мовлення;

b) безпосередні учасники конфлікту, мова, мислення;

c) безпосередні учасники конфлікту, мова, невербальні засоби.

6. Визначте стиль соціальної поведінки у конфліктних ситуаціях: суб’єкт спілкування пасивний, схильний поступатися, підкорятися:

a) деструктивний;

b) конформний;

c) конструктивний.

7. Визначте стиль соціальної поведінки у конфліктних ситуаціях: суб’єкт спілкування схильний до розгортання конфлікту та його посилення,

підпорядкування іншої людини, її інтересів своїм, приниження іншої сторони до повного її пригнічення і руйнування:

a) деструктивний;
b) конформний;
c) конструктивний.

8. Визначте стиль соціальної поведінки у конфліктних ситуаціях: суб'єкт спілкування прагне загасити конфлікт, знайшовши рішення, прийнятне для обох сторін:

a) деструктивний;
b) конформний;
c) конструктивний.

9. Одиниця конфлікту як комунікативної події, що відображає розвиток у межах стереотипної ситуації "основних сюжетів" взаємодії, дає можливість простежити стадії розвитку конфлікту: його зародження, розвиток, кульмінацію, спад і вирішення; закріплює стандартний набір способів дій і їх послідовність у розвитку комунікативної події − це:

a) комунікативний акт;
b) комунікативний сценарій;
c) комунікативний жанр.

10. Одиниця конфлікту як комунікативної події, що будується за відомими тематичними, композиційними і стилістичними канонами, закріпленими в лінгвокультурі − це:

a) комунікативний акт;
b) комунікативний сценарій;
c) комунікативний жанр.

11. Обмін мовленнєвими діями учасників спілкування − це:

a) комунікативний акт;
b) комунікативний сценарій;
c) комунікативний жанр.

Тематика практичних кейсів

Підготуйте міні-проєкт на будь-які дві обрані теми (додатково див. список рекомендованої літератури, джерела 5,8,9**)**

1. Конфліктна взаємодія: мовленнєві стратегії і тактики.
2. Типи діалогічної взаємодії у конфлікті.
3. Моделі гармонізаційної мовленнєвої поведінки.
4. Особливості взаємодії мовців з різними або однаковими мовними кодами.

5. Юридизація мовленнєвих конфліктів: мовне хуліганство.
6. Юридизація мовленнєвих конфліктів: мовна агресія.
7. Юридизація мовленнєвих конфліктів: мовне насилля.
8. Юридизація мовленнєвих конфліктів: мовний екстремізм

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ № 9.
Лінгвістичний та юридичний статус інвективи

Метою практичного заняття є формування навичок характеризації лінгвістичних та юридичних ознак інвективності, образливості, табуйованності, формування вмінь аналізу висловлювань такого типу з метою кваліфікації ознак мовного правопорушення.

План

1. Поняття інвективи та інвективності. Різновиди інвективи.
2. Функції інвективної лексики.
3. Інвективний дискурс: образливість, непристойність та вульгарність. Поняття табуйованості. Спеціальна шкала лексичної інвективності.
4. Стратегія дискредитації та мовленнєві тактики її реалізації.

Основні поняття:

Інвектива, інвективність, інвективний дискурс, непристойність, образливість, вульгарність, лінгвістичний і юридичний статус інвективи, евфемізми, дисфемізми, табуйованість, шкала лексичної інвективності, дискредитація, мовленнєві стратегії і тактики дискредитації.

Теоретичні основи практичного заняття

При підготовці до опрацювання теоретичної частини практичного заняття необхідно звернути увагу на основні відомості із зазначеної теми.

Як при мовній агресії, так і при мовному насиллі ми стикаємося з явищем **мовної (мовленнєвої, вербальної) інвективності. Інвектива** як мовленнєве явище, мовленнєва подія, що реалізує певні комунікативні й експресивні інтенції автора − це словесний наїзд, вербальна атака, напади, далеко не завжди виражена у формі власне лайки або лихослів'я, але, безумовно, реалізує мовну (вербальну) агресію, будучи одночасно однією з основних форм мовного насилля над особистістю

Інвективу у вузькому сенсі слова можна визначити як спосіб існування словесної агресії, що сприймається в конкретній соціальній (під)групі як різкий або табуйований. У дещо іншому ракурсі інвективою можна назвати вербальне (словесне) порушення етичного табу, здійснене некодифікованими (забороненими) засобами. Інші назви інвективи у вузькому сенсі: ненормативна, некодифікована, табуйована, непристойна, недрукована, нецензурна лексика.

На юридичному рівні необхідно розрізняти такі поняття:

- п**рокльон** мовленнєвий жанр, вираження якого у мовленні спричиняє до виникнення негативних наслідків комунікації
- Образлива згадка священних понять, **богохульство.** Тут корисно розрізняти справжнє богохульство, коли людина свідомо ображає почуття вірян, і те, що можна назвати **профанізмом** − це коли мовець перетворює сакральне (священне) поняття на профанне, земне, буденне, коли він просто знижує піднесене поняття.
- **Евфемізм:** це коли, бажаючи назвати якийсь предмет або дію, людина прагне уникнути непристойної назви і добирає щось не таке грубе. Протилежний намір здійснюється за допомогою так званого **дисфемізму.**

Табуйованість − синонім забороненості. Табуйоване слово − це заборонене до використання в громадському місці слово. Найчастіше це грубе, вульгарне слово, але в суспільстві, зазвичай, табуюються цілі теми.

Інвектива як вербальна агресія поділяється на **реактивну інвективу** і **проактивну інвективу.** Реактивна інвектива - це вербальна реакція, відплата у відповідь на усвідомлювану загрозу (інвектива-реакція). Проактивна інвектива це образлива вербальна поведінка з метою досягнення різного зовнішнього тиску.

Функції інвективної лексики

- ✓ *Комунікативна* функція інвективної лексики
- ✓ *Експлікативна* (функція передання інформації):
- ✓ *Узагальнювальна* (об'єднувальна)
- ✓ *Естетична* функція відображає увагу мовця до зовнішнього боку мовлення.
- ✓ *Номінативна* (номінативна функція інвективної лексики розмита, тому що диктумний компонент "людина" може бути стертим, тобто як референт номінації можуть виступати *людина, тварина* або *предмет).*
- ✓ *Волюнтативна* (функція впливу, основна функція інвективної лексики):

З точки зору правового простору мови інвективність та інвективні засоби виконують функцію вербалізації мовної агресії або мовного насилля, спрямованих проти особи (групи осіб, організації та ін.) для образи або нанесення шкоди честі, гідності та діловій репутації. Ці наміри автора інвективних висловів (його комунікативна стратегія) можуть виражатися спеціально підібраними мовленнєвими тактиками й відповідними інвективними жанрами.

Стратегія дискредитації − це підрив довіри до когось, чогось, применшення авторитету, значення когось, чогось. Успіх стратегії дискредитації треба оцінювати за результатами мовленнєвого впливу: ***N*** *ображений, принижений, відчуває себе об'єктом кепкування, причому несправедливо.*

Питання для самоконтролю

1. Дайте визначення інвективи
2. Схарактеризуйте поняття інвективності.
3. Назвіть різновиди інвективи.
4. Які функції інвективної лексики виділяють?
5. Назвіть функції інвективної лексики, які мають підгрупи диференціації
6. Назвіть лінгвістичні та юридичні ознаки образливості,
7. Схарактеризуйте юридичні та лінгвістичні параметри непристойності та вульгарності .
8. Як ви розумієте поняття табуйованості.
9. Дайте визначення стратегія дискредитації
10. Назвіть основні мовленнєві тактики реалізації стратегії дискредитації.

Практичні завдання:

Завдання 1. Визначте різновиди наявних у текстах інвектив: інтелект-інвективи, соціоморальні інвективи, політ-інвективи, націонал-інвективи, професіонал-інвективи, зоо-інвективи, секс-інвективи, жаргон-інвективи, евфемізм-інвективи, каламбур-інвективи, мат-інвективи, інвективи-порівняння з історичними одіозними особистостями та літературними персонажами.

1. "Але це в теорії, а на практиці куди подіти одного окремо взятого інспектора Мінздоху, санітарного лікаря, дільничного міліціонера, а також уже згадану дєвочку-суддю районного суду на теренах від Охтирки до Сваляви? Адже їм у відповідь на лояльність делеговано всю повноту влади в 45,5-мільйон- ній країні" (Укр. тиждень. 2013. № 42(310). 17 жовт.).

2. *"З приводу моїх статей у газеті "Поступ" відбулося близько трьох десятків судових засідань, і всі їх видання програло. Щоправда, я при цьому не потерпів, бо редакція брала відповідальність на себе, стверджуючи, що Юзьо Обсерватор — збірний псевдонім. І хоча всім було відомо, хто справжній автор, адвокати позивачів знімали свої претензії до автора. Треба також піддати належне суддям, які не звертали уваги на ті космічні суми, які мали б отримати позивачі, і вділяли їм воістину юдині срібняки" (Там само. С. 14).*

3. *"А потім були ток-шоу на центральних каналах. Героїні нарядно сиділи в студіях й <>і римували свої дивіденди від розголосу" (Там само. С. 71).*

4. *"Четвертий український президент для низки політиків на Заході уже став людиною, якій не подають руки (а то навіть і дистанційно не вітаються). Ті ж із них, які й*

далі спілкуються з нашим керманичем, роблять це переважно за службовою необхідністю і в мінімальних обсягах. На такому тлі вельми комічними видаються зусилля українського МЗС та контрольованих владою медіа-ресурсів заперечувати очевидні факти та шукати всі можливі зачіпки, щоб аргументувати "відсутність ізоляції" нинішнього гаранта" (Укр. тиждень. 2012. № 39(256). 28 верес. − 4 жовт. С. 4).

5. *"Кабмін запланував великий розпродаж державних активів. За інформацією Тижня, схвалено законопроект, що передбачає скорочення списку стратегічних державних підприємств, які не підлягають приватизації, від майже 1500 до 300" (Там само С. 5).*

6. *"У Міністерства закордонних справ України є всі шанси бути перейменованим на хор ображених хлопчиків, адже останнім часом у своїй роботі дипломати дедалі частіше керуються принципом "сам дурень!" (Там само. С. 7).*

7*. "Наша влада намагається виставити себе для Заходу захисником різноманітних свобод в Україні. Політкоректність, мультикультурність і толерантність − це, звісно, про нас. Про кого ж іще? Через це виникає "тихе" соціальне замовлення на проекти, пов'язані з "найнагальнішими" українськими проблемами: поширенням расизму, ксенофобії, фашизму, нацизму, забороною гомосексуалізму та одностатевих шлюбів. І це в країні, яка ще тільки починає обстоювати свої загальнолюдські свободи, де тебе грабують на державному рівні щодня" (Там само. С. 70).*

8. *"Не виключено що ближче до дня волевиявлення з'явиться й черговий "тігіпко", а то й двоє нараз (одна з потенційних кандидатур − "опальний" Хорошковський), кандидат чи кандидатка "Х" "? кшталт Королевської та ін." (Укр. тиждень. 2013. № 44(312) 31 жовт.).*

9. *"Натомість ми почули про те, що гарант розпорядився створити робочу групу з метою "забезпечення всебічного функціонування української мови". І то нічого, що до неї увійшли Підрахуй із Моською, який усіх, хто боронить українську мову, обзиває "націо-фашистами" (Укр. тиждень. 2012. № 39(256). 28 верес. — 4 жовт. С. 14).*

10. *"Перший віце-прем'єр-міністр Валерій Хорошковський, який чимало докладався до створення іміджу "ліберального проєвропейського політика", в середині вересня під час конференції "Ялтинська європейська стратегія" (YES) запевняв екс-держсекретаря США Кондолізу Райс, що всі політичні сили в Україні мають рівний доступ до ЗМІ" (Там само. С. 10).*

11. *"Складається враження, що останнім часом функції МЗС зводяться до того, щоб вигідним для Банкової чином трактувати заяви світових лідерів стосовно нашої держави й "відгавкуватись" від критики Заходу" (Там само. С. 7).*

12. *"У такий спосіб уряд сподівається знайти фінансування для дефіциту державного бюджету й повернення боргів. Але незалежні експерти вбачають у цих намірах насамперед задоволення апетитів лояльних до влади олігархів і "Сім'ї" (Там само. С. 5).*

13. *"Але зовсім в іншому товаристві опиняється наша держава, коли йдеться про наявність "професійних тролів" — найманців, які за гроші відстоюють в Інтернеті інтереси влади" (Там само. С. 7). "Ці чітко керований маріонеточний протест і неошароварщина і є абсолютним провладним мистецтвом" (Там само. С. 71).*

14. "Усе це політичне мракобісся можна було б списати на "осіннє загострення". Однак, на жаль, це надовго - країна увійшла в період затяжного внутрішнього і зовнішньополітичного протистояння, тож партійні функціонери забезпечать роботою" (Укр. тиждень. 2013. № 40(308) 3 жовт.).

15. *"На її місце було призначено одного із запеклих критиків влади − Ґіорґі Тугуші,*

який до цього скандалу працював омбудсменом (ця посада в Грузії має назву "народний захисник")" (Укр. тиждень. 2012. № 39(256). 28 верес. – 4 жовт. С. 19).

Завдання 2. Визначте мовленнєві тактики дискредитації, образи й приниження та засоби їх реалізації у текстах завдання 1.

Завдання 3. Проаналізуйте наявну в текстах завдання 1 інвективну лексику за шкалою лексичної інвективності (цинічна форма, непристойна за внутрішньою формою, табуйована непристойна лексика, непристойна за формою, непристойна за змістом, нейтральні слова, вирази, які набувають негативного значення у певній ситуації).

Завдання 4. Знайдіть у наведених у завданні 1 текстах вислови, в яких інвектива займає граматичну основу. При цьому визначте вислови з мовною агресією у відкритій (інвектива в позиції присудка) та закритій (інвектива в позиції підмета) вербальній формі.

Тестові завдання для самоконтролю

1. Мовленнєве явище, мовленнєва подія, що реалізовує певні комунікативні й експресивні інтенції автора, вербальна атака, далеко не завжди виражена у формі власне лайки або лихослів'я, але реалізує мовну (вербальну) агресію, будучи одночасно однією з основних форм мовного насилля над особистістю – це:
   a) інвектива у широкому сенсі;
   b) інвектива у вузькому сенсі;
   c) ненормативна лексика.

2. Вербальне (словесне) порушення етичного табу, здійснене некодифікованими (забороненими) засобами – це:
   a) інвектива в широкому сенсі;
   b) інвектива у вузькому сенсі;
   c) інтелект-інвектива.

3. Мовленнєвий жанр, вираження якого у мовленні спричиняє виникнення негативних наслідків комунікації – це:
   a) евфемізм;
   b) прокльон;
   c) дисфемізм

4. Заміна грубих або різких слів і виразів м'якшими – це:

a) евфемізм;
b) прокльон;
c) дисфемізм.

5. Уживання замість емоційно і стилістично нейтрального слова чи виразу більш грубого, вульгарного − це:
   a) евфемізм;
   b) прокльон;
   c) дисфемізм.

6. Свідома образа почуттів вірян, образлива згадка священних понять − це:
   a) профанізм;
   b) прокльон;
   c) богохульство.

7. Перетворення сакрального (священного) поняття на профанне, земне, буденне, зниження піднесеного поняття − це:
   a) профанізм;
   b) прокльон;
   c) богохульство.

8. Вербальна реакція, відплата у відповідь на усвідомлювану загрозу:
a) реактивна інвектива;
b) проактивна інвектива;
c) вербальна агресія.

9. Образлива вербальна поведінка з метою досягнення різного зовнішнього тиску − це:
   a) реактивна інвектива;
   b) проактивна інвектива;
   c) вербальна агресія.

10. Установіть співвідносність між цифрами і літерами:

1. Інтелект-інвективи	*а) м'ясник, коновал, свинопас;*
2. Соціоморальні інвективи	*б) дерьмократи, прихватизатори;*
3. Політ-інвективи	*в) расист, обструкціоніст;*
4. Націонал-інвективи	*г) баран, осел, свиня, корова;*
5. Професіонал-інвективи	*ґ) покидьок, хамло, мерзотник, негідник;*
6. Зооінвективи	*д) вертухай, петух;*
7. Секс-інвективи	*е) дурень, бовдур, надовбень, йолоп, телепень;*
8. Жаргон-інвективи	*є) жінка легкої поведінки;*
9. Евфемізм-інвективи	*ж) чурки, хачики, жиди, негри,*
10. Каламбур-інвективи	*з) голубий, педик*

ПРАКТИЧНЕ ЗАНЯТТЯ 10-11
Вербальні лінгвістичні експертизи. Лінгвістичний потенціал невербальних експертиз

Метою практичного заняття є формування навичок аналізу потенційно конфліктогенних висловлювань, текстів тощо, формування вмінь складання експертних висновків різного типу.

План

1. Структурно-змістовна типологія лінгвістичних експертиз
2. Типи експертиз з функціональною спрямованістю
3. Типи експертиз за комунікативними сферами
4. Почеркознавча та авторознавча експертиза: лінгвістичний складник
5. Експертиза відео звуку: мовознавча аргументація
6. Лінгвістичні критерії експертизи у сфері інтелектуальної власності
7. Психолого-лінгвістична експертиза

✍ Основі поняття

Структура експертизи, одноосібні та комісійні експертизи, первинні та вторинні експертизи, комплексні експертизи, експертиза текстів у справах про захист честі, гідності та ділової репутації, експертиза з правового захисту, о *експертиза з правового захисту інтелектуальної власності, експертиза якості перекладу, експертиза з ідентифікації власних назв, експертиза медійного тексту, експертиза бізнесового, фінансового та економічного тексту, експертиза політичного тексту, методики судових експертиз, спеціальні методики, методики лінгвіста-експерта, експертна методологія, почеркознавча експертиза, експертиза аудіо відеозапису, психолого-лінгвістична експертиза, експертиза текстів інтелектуальної власності.*

Теоретичні основи практичного заняття

При підготовці до опрацювання теоретичної частини практичного заняття необхідно звернути увагу на основні відомості із зазначеної теми

У сучасній юриспруденції існують різні підходи до класифікації експертиз, що вмотивовано динамікою правової системи, інтеграцією України в європейський простір і, як результат, − адаптацією вітчизняного законодавства до особливостей світового (передусім, європейського) права.

Згідно з принципами процесуального законодавства України експертами виконуються *первинні, додаткові, повторні, комісійні* та *комплексні експертизи.*

Також існують класифікації експертиз, пов'язані з термінами виконання, метою та завданнями, структурою та змістовим наповненням, функціональним навантаженням та ін., що залежить від виду експертизи та особливостями законодавчої системи, яка передбачає процесуальні функції документа у правовому полі.

Деякі дослідники (Сазонов К.О., Шевченко Л.І..) пропонують авторські класифікації лінгвістичних експертиз:

- *лінгвістичні експертизи публічних текстів або інших мовних об'єктів* (тексти масової комунікації в електронних і друкованих медіа, соціальних мережах, на телебаченні і радіо) та *лінгвістичні експертизи текстів документів, які регулюють суспільні відносини* (нормативних, законодавчих, офіційної документації, офіційних листів та ін.);
- *офіційні експертизи* (виконуються за постановою суду) та ініціативні експертизи (виконуються за вимогою будь-яких зацікавлених фізичних і юридичних осіб) - за формальним параметром; лінгвістична експертиза слова, лінгвістична експертиза словосполучення, лінгвістична експертиза речення, лінгвістична експертиза тексту (чи дискурсу)
- за обсягом поданого матеріалу; *комісійні* експертизи (виконуються декількома експертами) і *некомісійні* експертизи − за кількістю експертів ;
- лінгвістична експертиза, яка проводиться *на замовлення*; лінгвістична експертиза, яка проводиться з метою наукового дослідження; лінгвістична експертиза, яка проводиться відповідно до довільних цілей.
- класифікація *за метою проведення* та експертиза виголошуваної промови; експертиза письмового тексту; вербально-візуальна експертиза
- класифікація *за об'єктом* лінгвістичних експертиз .

Принципи класифікації лінгвістичних експертиз:

- структурно-змістовий, побудований на формальних і типологічних характеристиках експертизи *(одноосібні / комісійні; первинні / вторинні; однорідні / комплексні);*
- функціональний, побудований на юридичних критеріях віднесеності до певної галузі права *(лінгвістичні експертизи у справах про захист честі, гідності та ділової репутації громадян; з правового захисту товарного знака; офіційних документів з ідентифікації якості перекладу; у справах про розпалювання міжнаціональної та міжетнічної ворожнечі* та ін.);

- комунікативний, побудований на віднесеності до стилістично-функціональної сфери комунікації *(медійної, наукової, художньої, бізнесової, політичної, дипломатичної, розмовної та* ін.).

Основна лінгвістична експертиза *стосується повного аналізу досліджуваного питання, вона визначає повноту аналізованого явища та є першою на призначення в судах.*

Додаткова лінгвістична експертиза *призначається після розгляду висновку первинної експертизи, коли аналіз проводиться для усунення неповноти або неясності висновку, або ж неможливою є особиста присутність експерта в суді.*

Однорідні *експертизи − експертизи, що проводяться представниками однієї галузі науки.*

Комплексні *експертизи − дослідження, що проводиться експертами з різних галузей наукового знання.*

Захист честі, гідності і ділової репутації *− право громадянина та юридичної особи вимагати через суд спростування недостовірної інформації, яка принижує їхню честь, гідність чи ділову репутацію або завдає шкоди їхнім інтересам.*

Лінгвістична експертиза може бути проведена, коли потрібно:

- ✓ спростувати чи підтвердити розповсюджену, поширену несвідомо (у вигляді цитати з іншого джерела) неправдиву інформацію;
- ✓ надати аргументи щодо розміщеної неправдивої інформації, яка свідомо поширювалася в інформаційному полі;
- ✓ довести нанесення шкоди при поширенні неправдивої інформації з нанесенням шкоди - матеріальної та/або моральної;
- ✓ довести, що інформація була подана недобросовісно щодо інших людей, компаній, організацій (передусім, у рекламі) та може / не може конкурувати на ринку у зв'язку з введенням в оману інших осіб.

Лінгвістична експертиза за своєю суттю є окремим типом аналітичної ідентифікації тексту з самостійною предметністю, фаховими методами аналізу та аргументацією. Дослідницька увага в цьому випадку зосереджується на спеціальних методиках аналізу таких текстів:

- ✓ конфліктні тексти у справах щодо захисту честі, гідності та ділової репутації;
- ✓ лінгвістична ідентифікація текстів у кримінальних справах;
- ✓ лінгвістичне доведення текстів у справах щодо наклепу, образи;
- ✓ фахова лінгвістична аргументація у спірних текстах ЗМІ за звинуваченням в екстремізмі, тероризмі, сепаратизмі, розпалюванні міжнаціональної, релігійної ворожнечі;
- ✓ аналіз конфліктних текстів, що містять позалітературну лексику, коли йдеться про аргументацію у справах: щодо порушення суспільної етики та норм публічного спілкування (реклама, засоби масової комунікації, громадські місця, публічні заходи та ін.);

- ✓ дуалістична інтерпретація семантики слова / фрази в будь-яких текстах, що мають судову перспективу.

На сьогодні з метою розроблення нових методик у науково-дослідних інститутах судових експертиз при Міністерстві юстиції України проводяться такі дослідження (наводяться лише ті, що стосуються фахових компетенцій лінгвіста-експерта та в яких як фахівець може бути залучений лінгвіст):

✓ ***у судово-почеркознавчій експертизі*** − з дослідження рукописних записів і підписів, виконаних на незвичному матеріалі письма незвичними приладами для письма; з комплексного аналітичного дослідження головних об'єктів почеркознавчої експертизи − текстів, підписів, коротких записів, їх зв'язку з сучасним мовознавством;

✓ ***у експертизі відеозвукозапису*** − з дослідження структур аудіофайлів, записаних за допомогою цифрових диктофонів, вивчення мовлення мовця за допомогою сучасних систем Android та iOS;

✓ ***у судово-біологічній експертизі*** − з розроблення комплексної методики експертного дослідження об'єктів / суб'єктів біологічного світу (фізіологічні властивості мовлення людини, екологія мови тощо);

✓ ***в інженерно-технічній експертизі*** − з дослідження мережевих технологій та пристроїв, соціальних мереж, блогосфер, чатів та форумів;

✓ ***у судово-економічній експертизі*** − з дослідження у справах діловодства, пов'язаних із заповненням документів та їх підлогу, що сталися через особливості використання мови;

✓ ***у судово-психологічній експертизі*** − з розроблення методики проведення судово-психологічної експертизи неповнолітніх, комунікативної діяльності особи, що відбито у відеозаписі; дослідження розвитку мови неповнолітніх у ході розгляду справ у цивільному судочинстві; з розроблення питань психолого-лінгвістичної експертизи;

✓ ***у судовій мистецтвознавчій експертизі*** − з розроблення методики виконання судових мистецтвознавчих досліджень продукції порнографічного характеру, їх вербального та смислового змісту тощо;

✓ ***в авторознавчій експертизі*** − з розроблення особливостей підготовки матеріалів для призначення та проведення судових авторознавчих експертиз; встановлення за авторським стилем виконавця тексту документа; аналіз справ щодо вирішення справжньості (несправжньості) підписів та встановлення виконавця несправжніх підписів.

Питання для самоконтролю:

1. Схарактеризуйте нормативно-правову базу, яка регламентує експертну діяльність в Україні.

2. Якими нормативними документами має керуватися у своїй діяльності експерт у галузі лінгвістики?
3. Які принципи диференціації лінгвістичних експертиз виділяють в сучасній юрислінгвістиці?
4. Схарактеризуйте лінгвістичні експертизи, які диференціюються за структурою та змістом
5. Схарактеризуйте лінгвістичні експертизи, які диференціюються за функціональною спрямованістю
6. Схарактеризуйте лінгвістичні експертизи, які диференціюються за комунікативними сферами
7. У чому полягає лінгвістична складова почеркознавчої та авторознавча експертизи?
8. У чому полягає лінгвістична складова авторознавчої експертизи?
9. У чому полягає лінгвістична складова експертизи відео звуку?
10. Які лінгвістичні критерії є релевантними для експертизи у сфері інтелектуальної власності
11. Схарактеризуйте мовний чинник у психолого-лінгвістичній експертизі.

Практичні завдання

Завдання 1. Аргументуйте і представте в текстовому варіанті фрагмент можливого висновку лінгвіста-експерта у справі про невідповідність імені у дарчій / заповіті, обґрунтувавши відповіді на питання:

- ✓ *Чи є ідентичними імена Микита і Нікіта (Олена і Альона; Ганна і Анна; Наталя і Наталія та ін. аналогічні мовленнєві ситуації) в українській мові для розгляду в судовій практиці?*
- ✓ *Чи можна розглядати як мовні аналоги написання прізвищ: Дудар / Дударь; Піскова / Пєскова; Корсик / Корсік; Шидловський / Шідловський та ін. ?*

Лінгвістично обґрунтуйте свою позицію та поясніть принципи застосування фахової аргументації лінгвіста в судовій практиці.

Завдання 2. Поставте запитання до первинної га вторинної експертиз щодо зазначених нижче текстових фрагментів. За яких обставин вторинна експертиза буде недоречною в аспекті мотивації її проведення?

- ✓ *Перед поворотом праворуч та ліворуч, у тому числі в напрямку головної дороги, або розворотом водій повинен завчасно зайняти відповідне крайнє положення на проїзній частині, призначеній для руху в цьому напрямку, крім випадків, коли здійснюється поворот у разі в'їзду на перехрестя, де організовано круговий рух, напрямок руху визначено дорожніми знаками чи дорожньою розміткою або рух можливий лише в одному напрямку, установленому конфігурацією проїзної частини, дорожніми знаками чи розміткою (3 правил дорожнього руху).*

Обґрунтуйте логіку / відсутність логіки щодо висловлення про "*поворот у разі в'їзду на перехрестя, де організовано круговий рух*".

Завдання 3. Підготувати міні-проєкт на обрану тему:

1. Судова лінгвістична експертиза як галузь сучасної прикладної лінгвістики.
2. Лінгвістична експертиза в процесуально-юридичному аспекті.
3. Проблема розмежування лінгвістичного та юридичного рівней у лінгвістичній експертизі.
4. Лінгвістична експертиза як дослідження продуктів мовленнєвої діяльності.
5. Експериментальні методи лінгвістичної експертизи.
6. Судова лінгвістична експертиза у справах про захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи: нормативно-правова база.
7. Загальна характеристика експертних завдань у справах захист гідності та честі фізичної особи, а також ділової репутації фізичної та юридичної особи. Типові експертні питання.
8. Особливості тлумачення понять честі, гідності, ділової репутації.
9. Судова лінгвістична експертиза у справі про образу: нормативно-правова база.
10. Загальна характеристика експертних завдань у справах про образу. Типові експертні питання.
11. Рішення проблеми образи в лінгвістичній експертології.
12. Проблеми експертної кваліфікації непристойної форми.
13. Судова лінгвістична експертиза у справі про наклеп та поширення невідповідних дійсності відомостей: нормативно-правова база.
14. Загальна характеристика експертних завдань у справах про наклеп та поширення невідповідних дійсності відомостей. Типові експертні питання.
15. Фактичні й оцінні твердження як феномен права.
16. Імпліцитне твердження в лінгвістичній експертизі тексту.
17. Експертна лінгвістична практика

Тестові завдання із самоконтролю:

1. Експліцитне вираження екстремістського змісту − це:
   a) емоційно-оцінні “нарощування” значення у нейтральних словах;
   b) зневажливо-образливі характеристики осіб за національною ознакою;
   c) емотивно-оціночні характеристики дій або поведінки представників різних національних, релігійних, соціальних груп.

2. Імпліцитне вираження екстремістського змісту − це:
a)квазіоднорідні ряди;
b) найменування особи за національною ознакою;
c)конфесіональні найменування.

3. Експліцитне вираження екстремістського змісту − це:
a) використання мовних й індивідуально-авторських метафор;
b) найменування соціально-політичних груп, партій і громадсько-політичних рухів, а також прибічників і послідовників громадських, політичних і ідеологічних рухів;
c) навмисне використання слова у невластивому йому значенні.

4. Емоційно-оцінні "нарощування" значення в нейтральних словах − це:
a) використання власних імен, які пишуться з маленької літери й використовуються в множині;
b) вмотивоване згадування про національну, расову, конфесіональну та іншу належність людини;
c) невмотивоване згадування про національну, расову, конфесіональну та іншу належність людини

5. Спосіб маніпуляції, який полягає у штучному об'єднанні в один ряд слів, що належать до різних смислових сфер, завдяки чому ці слова сприймаються адресатом як однорідні, такі, що мають подібну семантику − це:
a) квазіоднорідні ряди;
b) однорідні ряди;
c) неоднорідні ряди.

6. До невербальних способів представлення підтекстової інформації належать:
a) стилістико-комунікативні можливості шрифту;
b) візуально-трансформаційні компоненти тексту;
c) структурно-композиційні прийоми.

7. За допомогою якого аналізу можна надати відповіді на такі експертні завдання: а) *Яка характеристика тексту загалом з точки зору можливості /неможливості бути засобом розпалювання національної, расової, релігійної ненависті й ворожнечі?;* б) *Яка загальна комунікативна стратегія, тактика та наміри автора тексту?*

a) прагматичного аналізу;
b) контекстуального аналізу;
c) стилістичного аналізу.

8. Приниження національної, расової, релігійної гідності реалізується на рівні висловів у спектрі комунікативної стратегії:

a) образи;
b) дискредитації;
c) погрози.

9. Прямими тактиками емоційного впливу є:

a) тактика вихвачення “фактів” (демагогія);
b) тактика бездоказового применшення авторитету, навішування ярликів;
c) тактика викриття, виявлення нібито справжнього обличчя противника, розкриття його нібито дійсних намірів.

10. Непрямими тактиками емоційного впливу є:

a) тактика узагальнення, доведення до абсурду, перетворення окремого факту в загальний закон;
b) тактика поляризації;
c) непрямий заклик.

11. Встановлені експертом на основі спеціальних знань фактичні відомості про смислову спрямованість досліджуваного матеріалу, які можуть бути покладені в основу ухвалення правозастосовним органом рішення про визнання або невизнання текстів екстремістськими матеріалами − це:

a) предмет судової лінгвістичної експертизи екстремістських матеріалів;
b) мета судової лінгвістичної експертизи екстремістських матеріалів;
c) об’єкт судової лінгвістичної експертизи екстремістських матеріалів.

12. Мовленнєві твори, зафіксовані у текстовій або аудіовізуальній формі на яких-небудь матеріальних носіях, а також статичні й динамічні зображення, досліджувані на предмет наявності / відсутності в них ознак екстремізму − це:

a) предмет судової лінгвістичної експертизи екстремістських матеріалів;
b) мета судової лінгвістичної експертизи екстремістських матеріалів;
c) об’єкт судової лінгвістичної експертизи екстремістських матеріалів.

САМОСТІЙНА РОБОТА
ТЕМА 1. МАНІПУЛЯТИВНЕ ФУНКЦІОНУВАННЯ МОВИ

І. Використовуючи рекомендовану літературу (див. 1-5), складіть тезовий конспект

 Питання для самостійного опрацювання:

1. Поняття навіювання (сугестії) у комунікативно-прагматичному аспекті.
2. Сугестія як одна з основних функцій мови та мовлення.
3. Структура сугестивного мовленнєвого акту.
4. Вибір змісту висловлювання як маніпулятивний фактор: змістовно-фактуальна та змістовно-концептуальна інформація.
5. Базові концепти сугестивного висловлювання.
6. Проблеми визначення мовленнєвого маніпулювання як виду шахрайства.
7. Поняття мовленнєвого шахрайства.
8. Поняття стратегеми, маніпулятивних тактик та засобів.

ІІ. укладіть короткий термінологічний словник таких понять

- ✓ навіювання (сугестія)
- ✓ сугестивний мовленнєвий акт
- ✓ змістовно-фактуальна та змістовно-концептуальна інформація
- ✓ структура сугестивного мовленнєвого акту
- ✓ ідентифікація, саморепрезентація сугестора
- ✓ базові концепти сугестивного висловлювання
- ✓ денотативний компонент
- ✓ модальна (афективна) домінанта та модусний компонент
- ✓ генералізація
- ✓ плюралізація
- ✓ нормалізація
- ✓ нереферентність
- ✓ невизначеність
- ✓ сумнів
- ✓ відсутність вибору
- ✓ мовленнєве маніпулювання
- ✓ мовленнєве шахрайство
- ✓ стратегема
- ✓ маніпулятивна тактика
- ✓ маніпулятивний засіб, вербально-маніпулятивні операції

III. Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Передача повідомлень з метою схилити до певної думки або вчинку людину, впливаючи на її інтелектуальну, емоційну й вольову сфери − це:

a) сугестія;
b) переконання;
c) фатичний вплив.

2. Явище, що ґрунтується на ірраціональному, неаргументованому впливі одного суб'єкта на інший або групу суб'єктів, а також на некритичному сприйнятті повідомлення, відсутності його адекватного розуміння, логічного аналізу його змістовної структури − це:

a) сугестія;
b) переконання;
c) фатичний вплив.

3. Характерними ознаками сугестії є:

a) адресат позбавлений логічного аналізу змістовної структури повідомлення; відсутнє адекватне розуміння повідомлення; адресант володіє відносно високим авторитетом і відчуває свою психологічну перевагу перед адресатом; повідомлення характеризується непрямою організацією компонентів аргументативного впливу;
b) характеризується експліцитністю у переданні підстав положень і способів аргументації; використовується лише за наявності вихідних позицій сторін, а також несумісних уявлень про один і той самий об'єкт, явище; завдяки відвертості передбачає свободу в прийнятті рішення;
c) повідомлення засноване на логічній аргументації; сприйняття повідомлення характеризується усвідомленістю і критичністю; адресат здатний бачити об'єкт у зв'язку з іншими.

4. Характерними ознаками переконання є:

a) сприйняття повідомлення характеризується некритичністю; призводить до консенсусу непомітно; враховуються такі індивідуальні особливості адресата, як недорослість, низький рівень розвитку інтелекту, масовість, змінений стан свідомості;
b) адресат позбавлений логічного аналізу змістовної структури повідомлення; відсутнє адекватне розуміння повідомлення; адресант володіє відносно високим авторитетом і відчуває свою психологічну перевагу перед адресатом; повідомлення характеризується непрямою організацією компонентів аргументативного впливу;
c) повідомлення засноване на логічній аргументації; сприйняття повідомлення характеризується усвідомленістю й критичністю; адресат здатний бачити об'єкт у зв'язку з іншими.

5. «Слово є дія» − основний постулат:
   a) фатичної функції мови;
   b) комунікативної функції мови;
   c) сугестивної функції мови.

6. Феномен сугестії як комплексну проблему вивчає:
   a) сугестивна лінгвістика;
   b) психолінгвістика;
   c) когнітивна лінгвістика.

7. Пряме кодування повідомлення передбачає:
   a) використання у мовленні конструкцій, які дозволяють передати думки в завуальованій формі;
   b) мовні одиниці точно реферують до мовної ситуації, а виражені ними поняття визначені й точно градуйовані;
   c) вживання фігур і тропів, які не лише збільшують протяжність тексту, а й у латентній формі передають значення слів або окремих висловів.

8. Непряме кодування повідомлення передбачає:
   a) мета повідомлення вказується безпосередньо; повідомлення формулюється гранично чітко й допускає лише одне тлумачення;
   b) мовні одиниці точно реферують до мовної ситуації, а виражені ними поняття визначені й точно градуйовані;
   c) використання у мовленні конструкцій, які дозволяють передати думки в завуальованій формі та вживання фігур і тропів, які не лише збільшують протяжність тексту, а й у латентній формі передають значення слів або окремих висловів.

9. Засоби, що успішно впливають на вибір (установку) тих чи інших преференцій у діяльності людини, на світ його особових сенсів, непідконтрольних свідомості − це:
   a) сугестеми;
   b) стратегеми;
   c) конфліктогени.

10. Структура сугестивного мовленнєвого акту включає:
   a) підлаштування та безпосередній вплив;
   b) ідентифікацію та безпосередній вплив;
   c) саморепрезентацію та безпосередній вплив.

11. Ідентифікація як різновид підлаштування включає:
   a) гра у “свого хлопця”, гра на підвищення статусу (зображення компетентності), гра на “зниження” статусу;

b) моделювання тембру голосу, дублювання інтонаційних, лексичних, синтаксичних особливостей мовлення сугерента;
c) генералізація, плюралізація створюваної референтної групи, нормалізація.

12. Інформація, що розкриває своєрідність індивідуально-авторського розуміння взаємовідношень між відомостями, виражає ставлення до певних подій і явищ, їх оцінку. Змістовно-концептуальна інформація може бути репрезентована прямо, імпліцитно та нульовим способом − це:
a) змістовно-концептуальна інформація;
b) змістовно-фактуальна інформація;
c) змістовно-підтекстова інформація.

13. Визначальною ознакою маніпуляції є:
a) неправда; некритичність сприйняття;
b) нав'язування волі.

14. Базовим концептом маніпулятивного (сугестивного) висловлювання, що позначає об'єкт, який викликає стійкий інтерес − це:
a) модальна (афективна) домінанта;
b) модусний компонент;
c) денотативний компонент.

15. Емоційна або раціональна інтерпретація подієвого плану, визначена авторським концептом − комплексом відчуттів, сприйняття автором дійсності, уявлень та понять про неї − це:
a) модальна (афективна) домінанта;
b) модусний компонент;
c) денотативний компонент.

16. Створення засобом емоційних концептів та лексичних емотивів, що характеризуються певною лінгвокультурологічною специфікою емоційної ситуації, що дає можливість автору сформувати емоційну реакцію реципієнта в необхідному для нього ракурсі − це:
a) модальна (афективна) домінанта;
b) модусний компонент;
c) денотативний компонент.

17. Генералізація − це:
a) створення позитивної референтної групи;
b) висловлювання подається як норма;
c) створення фантомних фактів і членів суспільства.

18. Прикладом плюралізації створюваної референтної групи є:

a) *усім давно відомо*;
b) *очевидно, природно, безумовно*;
c) більшість вирішила.

19. Прикладом нормалізації є:

a) усім давно відомо;
b) очевидно, природно, безумовно;
c) більшість вирішила.

20. Обман з метою привласнення чужих засобів за допомогою слова, надаючи старому товару або старій послузі нової номінації, або ж, навпаки, залишаючи товару або послузі, що змінюють свою суть, стару номінацію − це:

a) мовленнєве насилля;
b) мовленнєве шахрайство;
c) мовленнєва агресія.

21. Психолого-соціолого-лінгвістичний напрям, в якому певний сугестивний зміст передбачає певні способи його розгортання у тексті − це:

a) тактика;
b) стратегема;
c) засоби.

22. Сукупність лінгвістичних засобів і прийомів, що реалізують стратегему − це:

a) тактика;
b) засоби;
c) стратегія.

23. Одиниці лінгвістичних рівнів, на яких ґрунтується тактика (лексико-семантичні, стилістичні, морфологічні та ін.) − це:

a) техніка;
b) засоби;
c) прийоми.

ТЕМА 2. МОВНІ ТА МОВЛЕННЄВІ ОЗНАКИ МАНІПУЛЯТИВНИХ ТЕКСТІВ.

І. Використовуючи рекомендовану літературу (див. 1-5), складіть тезовий конспект

Питання для самостійного опрацювання

1. Сугестивний (маніпулятивний) текст як предмет судового розгляду.
2. Фонетичні, графічні прийоми сугестії
3. Лексичні прийоми сугестії.
4. Морфологічні прийоми сугестії
5. Синтаксичні прийоми сугестії.
6. Дискурсивні (текстові) прийоми сугестії.
7. Порушення мовних норм як фактор сугестивного впливу

ІІ. Укладіть короткий термінологічний словник таких понять

- ✓ маніпулятивний текст
- ✓ сугестогема
- ✓ смислові модалізатори
- ✓ жонглювання номінаціями
- ✓ слова-афективи
- ✓ лексичні одиниці з полярною подієвою семантикою
- ✓ модальні оператори
- ✓ номіналізація
- ✓ компаративно-суперлативні конструкції
- ✓ маніпуляція модальністю, пресупозиції
- ✓ мовленнєві імплікатури
- ✓ маскування інформації
- ✓ читання думок
- ✓ відбір фактів
- ✓ мозаїчне подання інформації
- ✓ викривлення пропорцій повідомлюваної інформації.

ІІІ. Тестові завдання для самоконтролю знань

1. Галузь лінгвістики, що вивчає закономірний, недоцільний, фонетично вмотивований зв’язок між звуками слова та незвуковою ознакою денотата, що

лежить в основі номінації − це:

a) фонетика;
b) фоносемантика;
c) фонологія.

2. Застосування рівномірного чергування упорядкованих звукових та мовних елементів − це:

a) ритмізація;
b) мелодика;
c) ритміко-мелодійна характеристика.

3. Поетичний прийом, який полягає в доборі слів з повторюваними однаковими приголосними звуками − це:

a) асонанс;
b) алітерація;
c) ритмізація.

4. Поєднання слів, складів для створення співзвуччя кінців віршованих рядків − це:

a) мелодика;
b) римування;
c) ритміко-мелодійна характеристика.

5. Омоакронімія − це:

a) підгін абревіатури під ключове (гаслове) слово;
b) наближення абревіатури до звичайного слова;
c) скорочення власних імен.

6. Обігрування багатозначності слова, або співзвучності двох слів (словосполук), або їх смислової подібності називається:

a) полісемія;
b) омонімія;
c) каламбур.

7. Гра слів, яка відображується у графічному оформленні слова − це:

a) орфографічний каламбур;
b) правописний каламбур;
c) графічний каламбур.

8. Каламбур, заснований на простому поєднанні співзвучних слів − це:

a) *“Хопер-інвест — відмінна компанія. Від інших”;*
b) *“Не стільки того плачу, скільки за те я плачу”;*

c) *“Піднімаємо все: навіть настрій”* (реклама автонавантажувачів)

9. Каламбур, який характеризується тим, що обігрувані значення різко протиставляються, але немає переможця, жодне із значень не відміняє іншого, це:

a) *“Хопер-інвест — відмінна компанія. Від інших”;*
b) *“Не стільки того плачу, скільки за те я плачу”;*
c) *“Піднімаємо все: навіть настрій”* (реклама автонавантажувачів).

10. Каламбур, що передбачає різке зіткнення значень обігруваних слів або фраз, при якому первинне розуміння різко змінюється іншим − це:

a) *“Хопер-інвест — відмінна компанія. Від інших”;*
b) *“Не стільки того плачу, скільки за те я плачу”;*
c) *“Піднімаємо все: навіть настрій”* (реклама автонавантажувачів).

11. Мета каламбуру *“Людина на 70 % складається з води. Фільтруєш?* (реклама фільтрів). Фраза *“Фільтруєш?”* полягає в тому, що за допомогою каламбуру:

a) виявляється “приховане” значення назви (хибна етимологія);
b) до утилітарної вигоди додається психологічно значуща вигода;
c) непрямо встановлюється бажаний причинно-наслідковий зв’язок.

12. Мета каламбуру *“Свіже рішення”* (реклама холодку “Mentos”) полягає в тому, що за допомогою каламбуру:

a) виявляється “приховане” значення назви (хибна етимологія);
b) до утилітарної вигоди додається психологічно значуща вигода;
c) непрямо встановлюється бажаний причинно-наслідковий зв’язок.

13. Мета каламбуру *“Revlon. Революція кольору* “ полягає в тому, що за допомогою каламбуру:

a) виявляється “приховане” значення назви (хибна етимологія);
b) до утилітарної вигоди додається психологічно значуща вигода;
c) непрямо встановлюється бажаний причинно-наслідковий зв’язок.

14. Виникнення у лексеми нового компонента значення при збереженні старого значення, яке залишається, зазвичай, головним − це:

a) підміна понять;
b) жонглювання номінаціями;
c) розширення значення слова.

15. Семантична трансформація, при якій гіперонім (родовий номен) стає гіпонімом (видовим номеном) − це:

a) розширення значення слова;
b) звуження значення слова;
c) образна номінація.

16. Метафоризація та метанімізація − це:
    a) персоніфікація;
    b) приписування об’єкту нехарактерних для нього властивостей і дій за подібністю або суміжністю;
    c) деперсоніфікація.

17. Використання слів, свідомо або несвідомо, викривляючи їх значення − це:
    a) підміна понять;
    b) жонглювання номінаціями;
    c) розширення значення слова

18. Означальні займенники та деякі кількісно-означальні й обставинні прислівники, семантика яких характеризується відсутністю чітких локально-темпоральних меж, представляючи собою гіперузагальнення − це:
    a) актуалізатори невизначеності;
    b) актуалізатори узагальненості;
    c) універсальні квантифікатори.

19. Віддієслівні іменники, використання яких призводить до редукування динаміки в дієслівній семантиці, результатом чого є значна сенсова невизначеність повідомлень − це:
    a) неспецифічні номени;
    b) номіналізації;
    c) неспецифічні дієслова.

20. Пасивні дієслова та присудкові форми на *-но, -то,* які нівелюють інформацію про суб’єкт дії − це:
    a) неспецифічні номени;
    b) номіналізації;
    c) неспецифічні дієслова.

21. Приховані накази, які сприймаються краще, ніж категоричні імперативні форми, яким свідомість дорослої людини чинить опір − це:
    a) вмонтовані команди;
    b) імплікатури;
    c) пресупозиції.

22. Передання неповної правдивої інформації − це:
    a) мозаїчне подання інформації;
    b) селекція або замовчування інформації;
    c) викривлення інформації.

23. Передання розрізненої правдивої інформації − це:
    a) мозаїчне подання інформації;
    b) селекція або замовчування інформації;
    c) викривлення інформації.

24. Передання інформації з явним зменшенням чогось важливого, або навпаки перебільшенням незначного − це:
    a) мозаїчне подання інформації;
    b) селекція або замовчування інформації;
    c) викривлення інформації.

25. Змішування відвертої брехні й достовірної інформації; однобічне освітлення фактів; неточне й розмите формулювання обговорюваних положень − це:
    a) дезорієнтація;
    b) напівправда;
    c) фальсифікація.

IV. Проаналізуйте політичний та рекламний текст на предмет їх маніпулятивності за схемою:

Схема аналізу:

1. Фонетичні, графічні та лексичні прийоми сугестії:
    a) Ритміко-мелодійна характеристика, алітерація, римування.
    b) Графічні прийоми сугестії.
    c) Трансформація власних назв у загальні.
    d) Обігрування багатозначності слова у контексті.
    e) Підміна значень, розширення і звуження значення, перенесення номінації за подібністю та суміжністю. Жонглювання номінаціями.
    f) Використання лексичних одиниць з полярною подієвою семантикою.
    g) Застосування слів-афективів (емоційно-оцінної лексики), модальних операторів можливості/необхідності.
2. Морфологічні та синтаксичні прийоми сугестії:
    a) Компаративно-суперлативні конструкції.
    b) Уживання займенникових форм як актуалізаторів узагальненості та невизначеності. Універсальні квантифіка- тори.
    c) Граматичні форми способу, виду та часу.
    d) Номіналізація, неспецифічні дієслова, неспецифічні но- мени.

e) “Смислові модалізатори” (вставні слова та вставлені конструкції, займенники, частки та ін.).
f) Маніпуляція модальністю.

3. Дискурсивні (текстові) прийоми сугестії:
   a) Пресупозиції, мовленнєві імплікатури, маскування інформації, читання думок.
   b) Ілюзія вибору, вмонтовані команди, негативні команди.
   c) Відбір фактів, мозаїчне подання інформації, викривлення пропорцій повідомлюваної інформації.
   d) Вибір параметрів порівняння.
   e) Види аргументів, розташування аргументів, накопичення згоди, трюїзм.
4. Порушення мовних норм як фактор сугестивного впливу.
5. Загальні висновки.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Артикуца Н. В. Мова права і юридична термінологія. Київ : Стилос, 2015. 271 с.
2. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ : Академвидав, 2015. 318 с.
3. Калмикова Л. О., Калмиков Г. В. Психологія мовлення і психолінгвістика. Киїів : Фенікс, 2018. 235 с.
4. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика та деякі актуальні проблеми законодавчої практики. *Вісник Луганського інституту внутрішніх справ*. 2002.№ 1.С. 120-126.
5. Прадід Ю. Ф. Юридична лінгвістика як наука і навчальна дисципліна. *Право України*. 2002. № 7. С. 102-106.
6. Проценко Г.П., Шестопалова Л.М. Правнича лінгвістика : навчальний посібник. Київ : ПАЛИВОДА А.В., 2018. 312 с.
7. Скорофатова А. О. Основи юридичної лінгвістики. Київ : Академвидав, 2020. 640 с.
8. Токарська А. Юридична лінгвістика: актуальність становлення і перспективи розвитку. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ*. 2019. №2. С. 295-299.
9. Крикунова Г. І., Кирюшина О. О., Івіна Л. В. Лінгвометодичні проблеми складання термінологічних навчальних словників юридичної тематики. *Науковий вісник Юридичної академії Міністерства внутрішніх справ*. 2002 .№ 1 С . 261-268.
10. Литвин Т. В. Судово-лінгвістична експертиза усних повідомлень. *Вісник Львівського інституту внутрішніх справ.* 2001. № 1. С. 268-272.
11. Мовні питання в Україні: 1917-2000. Документи і матеріали / уклад. Ю. Ф. Прадід. Сімферополь, 2003. 288 с.
12. Онуфрієнко Г.С. Юридична риторика. Київ : Академія, 2013. 240 с.
13. Шевченко Л.І., Сазонов Л.Ю. Лінгвістична експертиза : підручник. Київ : ВПЦ «Київський університет», 2021. 244 с.

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Арешонков В. В. Лінгвістично-правовий аналіз понять “експерт” і “висновок експерта” у новому кримінальному процесуальному кодексі України. *Українська мова в юриспруденції*: *стан, проблеми, перспективи* тези доп. VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Київ, 30 листопада 2012 р.) Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2012. С. 94-96.
2. Артикуца Н. В. Законодавчий текст як предмет лінгвістичної експертизи. URL: http:// do.gendocs.ru/docs/index-22794.html?page=4
3. Артикуца Н. В. Культура правотворчості і мова. *Наукові записки Національного університету «Києво-Могилянська академія* : Юридичні науки». 2008. Т. 77. С. 44-50.
4. Артикуца Н. В. Складові успішної презентації законопроекту. *Українська мова в юриспруденції: стан, проблеми, перспективи*: тези доп. VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем розвитку та функціонування державної мови, присвяченої Дню української писемності та мови (Київ, 4 листопада. 2011 р.). Київ : НАВСУ, 2011. С. 23-24.
5. Афанасьева О.С. Про девіації у юридичних текстах. URL: http://ev.nuos.edu.ua/
6. Зархіна С.Е. Мова права як предмет філософсько-логічного аналізу (історичний аспект) : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.12. Харків : Національна юридична академія імені Ярослава Мудрого, 2005. 20 с.
7. Іванський А. Правові фікції як прийом юридичної техніки у правовому регулюванні фінансових правовідносин. URL: http://www.info-pressa.com/ article-933.html
8. Миронова В. М. Граматичні особливості латинської актової мови XV-XVI ст. в Україні (на матеріалі гродських і земських судових актів Галицької, Сяноцької, Перемишльської і Львівської адміністративних округ Галицької Русі) : автореф. дис. ... канд. філол. наук. 10.02.14: Київ, КНУ імені Т.Шевченка 1999. 19 с.
9. Молибога М. П. Тлумачення норм права. *Теоретичні засади та практичний вимір проблеми правознавства та правоохоронної діяльності.* № 3. 2010. С. 12-16.
10. Онуфрієнко Г.С. . Релятивізм у праворозумінні: термінологічні аспекти. *Українська мова в юриспруденції*: стан, проблеми, перспективи : тези доп. VIII Всеукраїнської науково-практичної конференції. (Київ, 30 листопада 2012 р.). Київ : Національний університет внутрішніх справ,

2012. С. 78-80.
11. Опотяк С. З. Основні принципи тлумачення норм права. URL.: http://radnuk.info/statti/249- tioriua-gov/15171-2011-01-21-09-23-10.html
12. Психологія мовлення і психолінгвістика: навчальний посібник / Л. О. Калмикова, Г. В. Калмиков, І. М. Лапишина, Н. В. Марченко. Київ : Фенікс, 2008. 235 с.
13. Пуряєва Н. В. Формування української церковно-обрядової термінології (назви богослужбових предметів) : автореф. дис. ... канд. філол. наук.. 10.02.01: Київ, 2013. 20 с.
14. Радевич-Винницький Я. К. Етикет і культура спілкування. Львів : Академія, 2012. 158 с.
15. Радецька В. Я. Мова науки криміналістики : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. 12.00.09: Київ, 2018. 18 с.
16. Рапацька Л.П. Правове регулювання мовної політики в Україні наприкінці XVIII- а початку XXI ст. (на матеріалах Криму) : автореф. дис.... канд. юрид. наук. 12.00.01: Київ : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2013. 17 с.
17. Рогожа В.Г. Логічна послідовність як необхідна ознака тексту нормативного акта. *Часопис Хмельницького університету управління і права.* Вип. 3. 2009. С. 18-19.
18. Скорофатова А. О. Катарсисна та соціалізаційна функції мовної агресії молоді в умовах міста. *Вісник Луганського національного університету ім. Тараса Шевченка*. 2010. № 20 (207).С. 168-171.
19. Скорофатова А.О. Категорії комунікативності, перформативності, когерентності та інтертекстуальності в юридичному дискурсі. *Наукові записки Луганського національного університету. Серія: Філологічні науки*. 2014. С. 137-147.
20. Скорофатова А. О. Лексичні особливості текстів нормативно-правових актів. *Лінгвістика*. 2014. № 1. С. 74-84.
21. Скорофатова А. О. Формування комунікативної компетенції працівників органів внутрішніх справ. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2009. № 4. С. 156-162.
22. Чулінда Л. І. Особливості тексту нормативно-правового акта. *Науковий вісник НАВСУ.* 2003. № 2. С. 82-89.
23. Чулінда Л. І. Юридико-лінгвістичне тлумачення текстів нормативно-правових актів : автореф. дис. ... канд. юрид. наук, 12.00.01: Київ, 2003. 20 с.
24. Шевченко О. К. Орфографічні особливості англомовних друкованих рекламних текстів як засіб маніпулятивної дії. URL:

http://archive.nbuv.gov.ua/portal/ socgum/Apfil/20112/Shevchenko.pdf

Навчально-методичне видання
(українською мовою)

Іван Леонідович Мацегора

ЮРИДИЧНА ЛІНГВІСТИКА

Методичні рекомендації
до практичних занять та самостійної роботи
для здобувачів ступеня вищої освіти магістра
спеціальності «Філологія»
освітньо-професійної програми
«Переклад та міжкультурні комунікації»

Рецензент *О.В. Меркулова*
Відповідальний за випуск *І.Я. Павленко*
Коректор *І.Л. Мацегора*